ض

ض ‹ضَاد›: ئەرەب ئېلىپبەسىنىڭ 15 ـ ھەرپى بولۇپ، ئەبجەد ھېسابىدا «800»نى كۆرسىتىدۇ.

ضَاءَ يَضُوءُ ضَوْءًا وَ ضِيَاءً الْقَمَرُ: ئاي يورۇدى، نۇر چاچتى، يالتىرىدى.

ضَاءَلَ يُضَائِلُ مُضَاءَلَةً شَخْصَهُ: كىچىك سانىدى.

ضَائِبَةٌ ج ضَوَائِبُ: ئېغىر يۈك.

ضَابِطٌ ج ضُبَّاطٌ م ضَابِطَةٌ ج ضَابِطَاتٌ: ئوفىتسېر؛ قائىدە، نىزام؛ فورمىلا.

ضَابِطُ الْإِتِّصَالِ: ئالاقىلىشىش ئوفىتسېرى.

ضَابِطٌ بَحْرِيٌّ: كاپىتان.

ضَابِطُ شُرْطَةٍ: ساقچى باشلىقى.

بِلاَ قِيَاسٍ وَلاَ ضَابِطٍ: ئۆلچەمسىز، نورمالسىز.

لَا ضَابِطَ لَهُمْ: ئۇلاردا تەرتىپ يوق، ئۇلار تەرتىپسىز.

ضَابِطَةٌ ج ضَوَابِطُ: ساقچى.

ضَابِطَةٌ جِنَائِيَّةٌ: جىنايى ئىشلار ساقچىسى.

ضَابِطَةٌ عَدْلِيَّةٌ: قانۇن ساقچىسى.

ضَابِطَةٌ مُوَازِنَةٌ: رېگۇلياتور، تەڭشىگۈچ.

ضَابِطِيٌّ ج ضَابِطِيَّةٌ: ساقچى.

ضَابٍ (الضَّابِي): كۆل.

ضَاجَ يَضُوجُ ضَوْجًا الْوَادِي: ۋادى كەڭ بولدى.

ضَاجَ عَنْ كَذَا: ئېغىپ كەتتى.

ضَاجَ يَضِيجُ ضَيْجًا وَ ضُيُوجًا وَ ضَيَجَانًا عَنْهُ: ئايرىلدى، ئاجرالدى.

ضَاجَتْ عِظَامُهُ: جۈدەپ بىر تېرە ـ بىر سۆڭەك بولۇپ قالدى.

ضَاجَّ يُضَاجُّ مُضَاجَّةً وَ ضِجَاجًا: جېدەللەشتى.

ضَاجَعَ يُضَاجِعُ مُضَاجَعَةً الْمَرْأَةَ: ئايال بىلەن ياتتى، جىما قىلىشتى.

ضَاجَعَهُ الْهَمّ: تەشۋىشكە سالدى، غەمگە پاتقۇزدى.

ضَاجِعٌ ج ضَاجِعُونَ: ھۇرۇن، ئىش خۇشياقماس.

ضَاجِعٌ ج ضَوَاجِعُ: ھۇرۇن، يالقاۋ؛ گالۋاڭ؛ ساي، ئىشقا يارىماس.

ضَاجِعَةٌ ج ضَوَاجِعُ: دەريا سۈيىنىڭ قۇيۇلىدىغان جايى، تۆپىلىك؛ قوي پادىسى.

ضَاحَ يَضِيحُ ضَيْحًا اللَّبَنَ: سۈتكە سۇ ئارىلاشتۇردى.

ضَاحَتِ الْبِلَادُ: يۇرت مەمۇرچىلىق بولدى.

ضَاحَكَ يُضَاحِكُ مُضَاحَكَةً: كۈلۈشتى، كۈلۈشمەك قىلىشتى.

تُضَاحِكُ الأُمّ طِفْلَهَا وَتُدَاعِبُهُ: ئانا بالىسىنى ئەركىلىتىپ كۈلدۈرىدۇ.

ضَاحِكٌ: كۈلگۈچى؛ قىزىقچى.

﴿فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا﴾ ‹قرآن›: سۇلايمان چۈمۈلىنىڭ سۆزىدىن تەبەسسۇم قىلىپ كۈلدى.

خَيْرُ الْضَاحِكِيْنَ آخِرُهُمْ: ئاخىرغىچە كۈلگەن نوچى.

لَهُ رَأْيٌ ضَاحِكٌ: ئۇنىڭ كۆز قارىشى روشەن، بايرىقى روشەن.

ضَاحِكَةٌ ج ضَوَاحِكُ: ئوتتۇرا چىش، ئۇدۇل چىش.

﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ﴾ ‹قرآن›: ئۇ كۈندە نۇرغۇن يۈزلەردىن نۇر، كۈلكە ۋە خۇشال ـ خۇراملىق يېغىپ تۇرىدۇ.

إِفْتَرَّ عَنْ ضَوَاحِكِهِ: كۈلۈمسىرىدى.

ضَاحِيَةٌ ج ضَوَاحٍ: (شەھەر) ئەتراپى، (شەھەر) سىرتى.

ضَاحِيَةُ الْمَدِيْنَةِ: شەھەر ئەتراپى رايونى، شەھەر ئەتراپىدىكى جايلار.

يُلاَحَظُ فِى الْمُدُنِ الْكُبْرَى حَرَكَةُ إِنْتِقَالِ السَّكَّانِ مِنْ أَحْيَائِهَا الدَّاخِلِيَّةِ إِلَى ضَوَاحِيْهَا: چوڭ شەھەرلەردە ئاھالىلەرنىڭ شەھەر ئىچىدىن شەھەر ئەتراپىغا يۆتكىلىش ھەرىكىتى كۆرۈلۈۋاتىدۇ.

لُغَةُ الضَّادِ: ئەرەب تىلى.

نَطَقَ بِالضَّادِ: ئەرەبچە سۆزلىدى.

أَهْلُ الضَّادِ: ئەرەب، ئەرەبلەر.

ضَادَّ يُضَادُّ مُضَادَّةً: قارشىلاشتى، زىددىيەتلەشتى.

ضَادَى يُضَادِي مُضَادَاةً فُلاَنًا: قارشىلاشتى، زىتلاشتى.

ضَادٍ ج ضَوَادٍ م ضَادِيَةٌ ج ضَادِيَاتٌ: غەزىپى تاشقان.

ضَادِيٌّ: ض (ضاد) ھەرپى، ضاد قا مەنسۇپ.

اَلِّلسَانَ الضَّادِيّ: ئەرەب تىلى.

ضَارَ يَضُورُ ضَوْرًا: ئېچىرقاپ كەتتى.

ضَارَهُ الأَمْرُ: زىيان يەتكۈزدى، زىيانغا ئۇچراتتى.

ضَارَ يَضِيْرُ ضَيْرًا: زىيان قىلدى، زىيانغا ئۇچراتتى، زىيان سالدى.

«كَيْفَ يَضِيْرُهُمُ السِّجْنُ وَهُمْ يَقْضُونَ حَيَاتَهُمْ فِي سِجْنٍ كَبِيْرٍ»: ئۇلار ھاياتىنى چوڭ تۈرمىدە ئۆتكۈزۈۋاتسا، تۈرمە ئۇلارغا قانداقمۇ زىيان يەتكۈزسۇن.

ضَارَبَ يُضَارِبُ مُضَارَبَةً: ئۇرۇشتى، سوقۇشتى، مۇشتلاشتى.

ضَارَبَ فِى الْمَالِ بِالْمَالِ: ھايانكەشلىك قىلدى، قۇرۇق چاقماقتىن ئوت چىقاردى، شېرىكلىشىپ تىجارەت قىلدى.

ضَارَبَهُ: رىقابەتلەشتى، چەتكە قاقتى.

ضَارِبٌ: ئۇرغۇچى، زەربە بەرگۈچى، سوقۇۋاتقان؛ كۆپەيتكۈچى.

ضَارِبٌ إِلَى الْحُمْرَةِ: قىزىلغا مايىل.

لَوْنُهُ أَصْفَرُ ضَارِبٌ إِلَى الْحُمْرَةِ: رەڭگى قىزغۇچ سېرىق.

طَيْرٌ ضَارِبٌ: پەسىل قۇشى.

ضَارِبُ الرَّمْلِ: پالچى، رەمچى.

ضَارِبَةٌ بِالْحَصَى: ئۇششاق تاش بىسلەن پال باققۇچى.

ضَارَحَ يُضَارِحُ مُضَارَحَةً - هُ: تىللاشتى، ئېيتىشتى؛ يېقىنلاشتى.

ضَارَّ يُضَارّ مُضَارَّةً وَ ضِرَارًا: زىيان سالدى، زىيان يەتكۈزدى.

ضَارَّ إِمْرَأَتَهُ: خوتۇن ئۈستىگە خوتۇن ئالدى.

﴿لاَ تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلاَ مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ﴾ ‹قرآن›: ئانىنى بالىسى سەۋەبلىك زىيان تارتقۇزماسلىق. ئاتىنىمۇ بالىسى سەۋەبلىك زىيان تارتقۇزماسلىق لازىم.

ضَارٌّ: زىيان قىلغۇچى، زىيانلىق.

﴿وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلاَّ بِإِذْنِ اللهِ﴾ ‹قرآن›: (بۇنداق پىچىرلىشىش) ئاللاھنىڭ ئىرادىسى بولمىسىلا مۇئمىنلەرگە ھېچقانداق زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ.

ضَارَسَ يُضَارِسُ مُضَارَسَةً الأُمُورَ: تەجرىبىدىن ئۆتكۈزدى.

ضَارَعَ يُضَارِعُ مُضَارَعَةً: ئوخشىدى، ئوخشاپ كەتتى.

أَدْرَكَ مِنَ الثَّرَاءِ مَا لاَ يُضَارِعُهُ أَحَدٌ مِنْ أَبْنَاءِ مَدِيْنَتِهِ: ھەممە شەھەرلىكلەردىن ھېچ ئادەم تەڭ كېلەلمەيدىغان بايلىققا ئېرىشتى.

ضَارِعٌ ج ضَارِعُونَ وَ ضُرُوعٌ وَ ضَرَعَةٌ: يالۋۇرغۇچى، ئىلتىجا قىلغۇچى؛ بويسۇنغۇچى.

ضَارٍ ج ضَوَارٍ م ضَارِيَةٌ ج ضَارِيَاتٌ وَ ضَوَارٍ: ياۋۇز، ۋەھشي.

حَيْوَانٌ ضَارٍ: يىرتقۇچ ھايۋان.

تَجَلَّى النَّهَمُ فِي عَيْنَيْهِ كَوَحْشٍ ضَارٍ: قارنى يامان ئۈنىڭ كۆزىگە يىرتقۇچ ھايۋاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى.

حَرْبٌ ضَارِيَةٌ: دەھشەتلىك ئۇرۇش.

ضَاعَ يَضُوعُ ضَوْعًا الْمِسْكُ: ئىپارنىڭ پۇرىقى تارقىدى.

ضَاعَ يَضِيعُ ضَيْعًا / ضِيْعًا و ضَيْعَةً و ضِيَاعًا: يوقالدى، تۆكۈلدى، ھالاك بولدى، زايە بولدى.

مَا ضَاعَ حَقٌّ وَرَاءَهُ مُطَالِبٌ: تەلەپ قىلغۇچىسى بار ھەق يوقالمايدۇ.

ضَاعَفَ يُضَاعِفُ مُضَاعَفَةً الشَّيْءَ: نەرسىنى ھەسسىلەپ ئاشۇردى، كۆپەيتتى.

ضَاعَتْ كُلُّ الْجُهُودِ السَّابِقَةِ: ئۆتكەنكى تىرىشچانلىقلارنىڭ ھەممىسى بىكار كەتتى.

«وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ» ‹قرآن›: ئاللاھ خالىغان بەندىسىگە ھەسسىلەپ ساۋاب بېرىدۇ.

ضَاعَفَ الْحَيْطَةَ: ئېھتىياتچانلىقنى ئاشۇردى، قوغداشنى كۈچەيتتى.

«ضَاعَفَ الْعُمَّالُ جُهُودَهُمْ حِرْصًا عَلَى زِيَادَةِ الْإِنْتَاجِ الْوَطَنِيِّ»: ئىشچىلار مىللىي دارامەتنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن ھەسسىلەپ تىرىشچانلىق كۆرسەتتى.

ضَاعَفَ مِنْ سُرْعَةِ سَيَّارَتِهِ: ماشىنىسىنى يەنىمۇ تېزلەتتى.

ضَاغَطَ يُضَاغِطُ مُضَاغَطَةً: قىستى، چەتكە قاقتى، يەكلىدى، سىقىپ چىقاردى.

ضَاغِطَةٌ ج ضَوَاغِطُ: سىقىش ماشىنىسى؛ پرېسلاش ماشىنىسى.

ضَاغَنَ يُضَاغِنُ مُضَاغَنَةً: دۈشمەنلەشتى، ئاداۋەتلەشتى.

ضَاغِنٌ: ئاداۋەت ساقلىغۇچى.

فَرَسٌ ضَاغِنٌ: قاشاڭ ئات.

ضَاغُوطٌ: قارا بېسىش، يامان چۈش كۆرۈش.

ضَاغِيَةٌ ج ضَوَاغٍ: ۋايسىغۇچى، دادلىغۇچى.

ضَافَ يَضُوفُ ضَوْفًا إِلَيْهِ: يېقىنلاشتى، كېلىشتى.

ضَافَ عَنْهُ: ئۇنىڭدىن ئايرىلدى.

ضَافَ يَضِيفُ ضَيْفًا و ضِيَافَةً: مېھمان بولدى.

ضَافَ يَضُوفُ ضَوْفًا عَنْهُ: ئايرىلدى، قېيسايدى.

ضَافَرَ يُضَافِرُ مُضَافَرَةً عَلَى الْأَمْرِ: ياردەملەشتى، ھەمكارلاشتى.

ضَافِطٌ: قىسقا يوللۇق يولۇچى.

ضَافِطَةٌ ج ضَوَافِطُ: يۈك تۆگىسى.

ضَافَنَ يُضَافِنُ مُضَافَنَةً عَلَى الْأَمْرِ: ياردەملەشتى، قوللىدى.

ضَافٍ: تولۇق، تولغان، ئارتۇق.

مَقَالٌ ضَافٍ: كونكرېت، تەپسىلىي سۆز.

ثَوْبٌ ضَافٍ: ئۇزۇن كىيىم، ساڭگىلاپ تۇرغان كىيىم.

ضَاقَ يَضِيقُ ضَيْقًا الشَّيْءُ: نەرسە تارايدى، كىرىشتى.

ضَاقَ صَبْرًا: ئۆزىنى تۇتالمىدى، ئىچى تىت — تىت بولدى.

ضَاقَ صَدْرُهُ: يۈرىكى سىقىلدى، تىت-تىت بولدى.

﴿وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَ ضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا﴾ ‹قرآن›: بىزنىڭ ئەلچىلىرىمىز لۇتنىڭ يېنىغا كەلگەن چاغدا (لۇت ئۆز قوۋمىنىڭ ئۇلارغا چېقىلىپ قويۇشىدىن قورقۇپ) قىيىن ئەھۋالدا قالدى ۋە ئۇلار توغرىسىدا يۈرىكى سىقىلدى.

ضَاقَتِ السُّبُلُ: يول تارايدى، تۇيۇق يولغا كىرىپ قالدى، قىيىن ئەھۋالدا قالدى.

ضَاقَتِ الدُّنْيَا فِي وَجْهِهِ: جاھان ئۇنىڭغا تار كەلدى.

ضَاقَتْ أَخْلَاقُهُ: ئاچچىقى كەلدى، قېنى قىزىدى.

«ضَاقَ بِيَ الْحَالُ فَهَاجَرْتُ إِلَى الْبِلاَدِ أَعْمَلُ طَبِيْبَ أَسْنَانٍ»: قىسىلغانلىقىمدىن باشقا يۇرتلارغا كۆچۈپ بېرىپ چىش دوختۇرلۇقى قىلىۋاتىمەن.

ضَاقَتْ بِهِ الْحَيَاةُ: چىقىش يولى تاپالمىدى.

«كُلّ وِعَاءٍ يَضِيْقُ بِمَا جُعِلَ فِيْهِ إِلاّ وِعَاءُ الْعِلْمِ فَإِنَّهُ يَتَّسِعُ»: ھەرقانداق قاچا قاچىلىغانسېرى تارىيىدۇ، پەقەت ئىلىمنىڭ قاچىسى قاچىلىغانسېرى كېڭىيىدۇ.

ضَالِعٌ ج ضَالِعُونَ: ياردەملەشكۈچى، ئورتاقلاشقۇچى.

ضَالِعٌ مَعَهُ فِي هَذِهِ الْجَرِيْمَةِ: بۇ جىنايەتتە ئۇ، ئۇنىڭ شېرىكى.

ضَالِعٌ ج ضَوَالِعُ: ئەگرى، قىڭغىر.

ضَالٌّ ج ضُلاَّلٌ وَ ضَالّونَ: گۇمراھ، ئازغۇن، ئېزىپ كەتكەن، خاتالاشقۇچى.

ضَالٌّ عَنِ الدِّيْنِ: دىندىن چەتلىگۈچى.

«وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى» ‹قرآن›: پەرۋەردىگارىڭ سېنى قايمۇققان بىلىپ ھىدايەت بەرمىدىمۇ؟

ضَالَّةٌ ج ضَوَالٌّ: يىتىپ كەتكەن نەرسە، ئۈمىد قىلىنغان نىشان، غايە.

ضَالَّتُهُ الْمَنْشُودَةُ: ئۇنىڭ قىممەتلىك غايىسى.

اَلْكِلَابُ الضَّالَّةُ: لالما ئىت.

اَلْحِكْمَةُ ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ: ھېكمەت مۇئمىن ئادەمنىڭ ئىزدەشكەچى بولغان غايىسى.

ضَامَ يَضِيْمُ ضَيْمًا: ئەزدى، زۇلۇم قىلدى، ئازابلىدى، خارلىدى.

ضَامَةٌ: ھاجەت، لازىمەتلىك نەرسە.

ضَامِدٌ: زۆرۈر، لازىم.

ضَامِرٌ ج ضُمَّرٌ وَ ضَوَامِرُ: ئورۇق، ياداڭغۇ، ئاۋاق.

«وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ» ‹قرآن›: كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا (ئۇلارنى ھەججگە چاقىرىپ نىدا قىلغىن، ئۇلار پىيادە ۋە ئورۇق تۆگىلەرگە مىنىپ كېلىدۇ.

ضَامَّ يُضَامُّ مُضَامَّةً: قوشتى، بىرلەشتۈردى.

ضَامِنٌ ج ضَامِنُونَ وَ ضُمَّانٌ وَ ضَمَنَةٌ: كېپىل، مەسئۇل، جاۋابكار؛ خىزمەتچى.

ضَانِئٌ وَ ضَانِئَةٌ ج ضَوَانِئُ: كۆپ بالا-چاقىلىق.

ضَانَي يُضَانِي مُضَانَاةً الْمَرَضَ: ئاغرىقنىڭ دەردىنى تارتتى.

ضَانِيٌّ: قوي گۆشى.

ضَاهَأَ يُضَاهِأُ مُضَاهَأَةً — هُ: ئۇنىڭغا ئوخشاپ قالدى.

«يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِيْنَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ» ‹قرآن›: (ئۇلارنىڭ سۆزلىرى) ئىلگىرىكى كاپىرلارنىڭ (يەنى مۇشرىكلارنىڭ: «پەرىشتىلەر ئاللاھنىڭ قىزلىرىدۇر»، دېگەن) سۆزلىرىگە ئوخشايدۇ.

ضَاهَبَ يُضَاهِبُ مُضَاهَبَةً فُلاَنًا: پالانىنى سەتلىدى.

ضَاهِرٌ ج ضَوَاهِرُ: چوققا، تاغ چوققىسى.

ضَاهِلَةٌ ج ضَوَاهِلُ مِنَ الْعُيُونِ: ئاز سۇ، سۈيى ئاز قۇدۇق.

ضَاهَى يُضَاهِي مُضَاهَاةً الشَّيْءَ بِغَيْرِهِ: ئوخشاتتى، بىرنەرسىنى باشقىسىغا ئوخشاتتى.

ضَاوِيٌّ: نازۇك، زىلۋا، ئىنچىكە.

ضَايَقَ يُضَايِقُ مُضَايَقَةً: قىستاشتى، دەخلى قىلىشتى؛ ھارغۇزۇۋەتتى، چارچىتىۋەتتى.

«مِنْ طَبِيْعَةِ الْحُكْمِ الْاِسْتِبْدَادِيِّ أَنْ يُضَايِقَ النَّاسَ»: كىشىلەرنى سىقىش ئىستىبدات ھاكىمىيەتنىڭ تەبىئىتىدۇر.

ضَاءٍ م ضَائِيَةٌ: ۋىجىك، ياداڭغۇ.

ضَائِرٌ: زىيانلىق، زىياندىش.

ضَائِعٌ ج ضُيَّعٌ وضِيَاعٌ: يوقاپ كەتكەن يىتىپ كەتكەن، زايە بولغان.

ضَائِعُ الرَّشْدِ: سېزىمسىنى يوقاتقان.

ضَائِفٌ: زىيابەت بەرگۈچى، ساھىبخان.

ضَائِقٌ ج ضَاقَةٌ: تار.

«فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَى إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ» «قرآن»: ساڭا نازىل قىلىنغان ۋەھيىنىڭ بىر قىسمىنى يەتكۈزگۈڭ كەلمەيدىغاندۇ، يەتكۈزۈشتىن يۈرىكىڭ سىقىلغاندۇ.

ضَائِقَةٌ ج ضَوَائِقُ: قىيىنچىلىق، يوقسۇللۇق، ئوڭۇشسىزلىق.

ضَائِقَةٌ مَالِيَّةٌ: ئىقتىسادىي قىيىنچىلىق، ئىقتىسادىي كرىزىس.

ضَائِنٌ: ئاجىز، ئورۇق، زەئىپ.

رَجُلٌ ضَائِنٌ: ئورۇق ئادەم.

ضَائِنٌ ج ضَأْنٌ وَ ضَأَنٌ وَ ضَئِينٌ: قوچقار، ئەركەك قوي.

ضَائِنَةٌ ضَوَائِنُ: ساغلىق قوي.

ضَآلَةٌ: جىۋەكلىك، ۋىجىكلىك، ئاجىزلىق، ئورۇقلۇق، زەئىپلىك؛ ئازلىق، كەملىك.

«قَدْ تَجِدُ فِي هَذَا الْمَبْلَغِ عَلَى ضَآلَتِهِ مَايَكْفِيكَ بِضْعَةَ أَيَّامٍ»: بۇ مەبلەغنىڭ ئاز بولۇشىغا قارىماي ساڭا بىرقانچە كۈن يېتىدىغانلىقىنى بىلىسەن.

ضُؤَاكٌ: زۇكام.

ضَنَدَ يَضْنَدُ ضَنْدًا فُلاَنًا: پالاننى يەڭدى.

ضَئِدَ يَضْئَدُ ضَأَدًا: نەپسى سىقىلدى، بوغۇلدى، غەم قىلدى.

ضُؤْدٌ: زۇكام.

ضَأَزَ يَضْأَزُ ضَأْزًا: بوزەك قىلدى، خارلىدى.

ضَأَزَهُ حَقَّهُ: ئۇنىڭ ھەققىنى بەرمىدى.

ضُؤْزَى: تارتىۋېلىنغان ئۈلۈش.

ضَأْضَأَ يُضَأْضِأُ ضَأْضَأَةً وَ ضَأْضَاءً: چۇقان سالدى.

ضَأْضَاءٌ: چۇقان-سۈرەن.

ضِئْضِيءٌ: ئەسلىي، كېلىپ چىقىشى.

ضُؤْلاَنٌ: يۈك، بويا.

هُوَ عَلَيْهِ ضُؤْلاَنٌ: ئۇ ئۇنىڭغا يۈك بولۇپ قالدى.

ضُؤْلَةٌ: ئاجىزلىق، ئورۇقلۇق، زەئىپ.

ضَأْنٌ: قوي.

لَحْمُ ضَأْنٍ: قوي گۆشى.

«ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ» «قرآن»: (ئاللاھ سىلەرگە يېيىش ھالال قىلىنغان) سەككىز خىل چاھارپاينى ياراتتى. قويدىن ئىككى (قوچقار ۋە ساغلىق) ئۆچكىدىن ئىككى (تېكە ۋە ئۇرغاچى).

جُدَيِّ الضَّأْنِ: قوي چېچىكى.

ضَأْنِيٌّ: قوي گۆشى.

ضَئُلَ يَضْئُلُ ضَآلَةً وَ ضُئُولَةً: ياداپ كەتتى، ئورۇقلاپ كەتتى؛ كىچىكلەپ كەتتى؛ قىسقىراپ كەتتى.

ضَئُلَ الرَّجُلُ: كىشى ئاجىزلاپ كەتتى.

ضُئُولَةٌ: ۋىجىك، جىۋەك، ئاجىز، ئورۇق، زەئىپ، ئاز، كەم.

ضَأَيَ يَضْأَيُ ضَأْيًا الرَّجُلُ: كىشى ئورۇقلاپ كەتتى، ياداپ كەتتى.

ضَأَيَ الْعُودَ: ياغاچنى ئاقلىدى.

ضَئِيلٌ ج ضُؤَلاَءُ وَ ضِئَالٌ وَ ضَئِيلَةٌ ج ضَئِيلاَتٌ وَ ضِئَالٌ: ئاجىز، ئورۇق، زەئىپ؛ ئىنچىكە؛ كىچىك.

مَبْلَغٌ ضَئِيلٌ: ئاز مەبلەغ.

رَجُلٌ ضَئِيلٌ: ۋىجىك ئادەم.

صَوْتٌ ضَئِيلٌ: ئاجىز ئاۋاز.

ضَبَا يَضْبُو ضَبْوًا وَ ضُبُوًّا إِلَيْهِ: ئىلتىجا قىلدى، سىغىندى.

ضَبَابٌ: تۇمان، تۇتەك.

«كَثِيرًا مَا تَتَعَطَّلُ حَرَكَةُ الطَّيَرَانِ بِسَبَبِ كَثَافَةِ الضَّبَابِ»: تولا ۋاقىتلاردا تۇماننىڭ قويۇقلۇقى سەۋەبىدىن ئايروپىلان ئۇچالمايدۇ.

ضَبَابَةٌ ج ضَبَابٌ: تۇمان، تۇتەك.

ضَبَابِيٌّ: تۇمانلىق.

أُسْلُوبٌ ضَبَابِيٌّ: تۇتۇق، مۇجمەل.

ضَبَارَةٌ ج ضَبَارَاتٌ وَ ضَبَائِرُ: ئادەملەر توپى.

ضُبَارَةٌ / ضِبَارَةٌ ج ضَبَائِرُ: باغ، باغلام.

ضَبَأَ يَضْبَأُ ضَبْأً وَ ضُبُوأً بِالْأَرْضِ: يەرگە چاپلىشىپ ياتتى، دۈم يېتىۋالدى.

ضَبَأَ الصَّائِدُ: ئوۋچى ئوۋنى چەنلەپ مۆكۈنۈۋالدى.

ضَبَأَ مِنْهُ: ئۇنىڭدىن هايا قىلدى، ئۇيالدى، ئىزا تارتتى، خىجىل بولدى.

ضَبَأَ إِلَيْهِ: ئۇنىڭغا ئىلتىجا قىلدى، يوشۇرۇنۇۋالدى.

ضَبَأَ عَلَيْهِ: تۇيۇقسىز يۈز بەردى.

ضَبَّ يَضُبُّ ضَبًّا وَ ضُبُوبًا الْمَاءُ: سۇ سىرغىپ ئاقتى.

ضَبَّ الدَّمُ: قان ئاز ئاقتى.

ضَبَّ الْعَرَقُ: تەر ئاقتى.

ضَبَّ الْبَابَ: ئىشىككە لوك بېكىتتى، تاقاق بېكىتتى، ئىشىكنى تاقىدى.

ضَبَّ بِالشَّيْءِ وَ عَلَيْهِ: جىددىي تەلەپ قىلدى.

ضَبَّ عَلَى مَا فِي نَفْسِهِ: يوشۇردى، مەخپىي تۇتتى.

ضَبٌّ ج ضِبَابٌ وَ أَضُبٌّ وَ ضُبَّةٌ وَ مَضَبَّةٌ: تىمساھ، كەسلەنچۈك؛ كروكودىل.

أَعْقَدُ مِنْ ذَنَبِ الضَّبِّ: كەسلەنچۈكنىڭ قۇيرۇقىدىنمۇ چىگىش.

اَلضَّبَّاحُ: تۈلكىنىڭ ئاۋازى.

ضَبَّبَ يُضَبِّبُ تَضْبِيبًا الْبَابَ: ئىشىكنى تاقىدى، ئىشىككە تاقاق سالدى.

ضَبَّبَ الشَّيْءَ: چىڭ تۇتتى.

ضَبَّةٌ ج ضِبَابٌ: تاقاق، دەم، ئىلغۇچ؛ چىشى تىمساھ.

ضَبَّةُ الْبَابِ: تاقاق، دەم، ئىلغۇچ.

ضَبَّةُ الْفَمِ: تاڭلاي.

أَبُو ضَبَّةَ: ئورمان كەكلىكى.

ضَبَحَ يَضْبَحُ ضَبْحًا: هاسىرىدى.

ضَبَحَتِ الْخَيْلُ: ئات يۈگۈرۈپ هاسىراپ كەتتى.

ضَبَحَتِ الشَّمْسُ الشَّيْءَ: ئاپتاپ نەرسىنى قارىدىتىۋەتتى.

ضَبْحٌ: هاسىرىماق.

«وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا» «قرآن»: (غازىلارنىڭ دۈشمەنگە هۇجۇم قىلغىنىدا) هاسىراپ يۈگۈرگۈچى... ئاتلار بىلەن قەسەمكى.

ضَبَرَ يَضْبُرُ ضَبْرًا: توپلام قىلدى، تۈپلىدى.

ضَبَرَ الْكِتَابَ: كىتابنى توپلام قىلدى.

ضَبَطَ يَضْبِطُ ضَبْطًا وَ ضَبَاطَةً: چىڭ تۇتتى؛ قولغا ئالدى؛ پۇختىلىدى، مۇستەھكەملىدى؛ تەكشىدى، رەتكە سالدى؛ چەكلىدى، تىزگىنلىدى؛ باش ئەگدۈردى.

ضَبَطَ الْكِتَابَ: كىتابقا تۈزىتىش كىرگۈزدى، ئوڭشىدى.

ضَبَطَ نَفْسَهُ: ئۆزىنى تۇتۇۋالدى، ئۆزىنى بېسىۋالدى.

ضَبَطَ الشَّيْءَ: تۇتۇپ قالدى، قاماپ قويدى.

«يَتَحَلَّى الصَّبُورُ بِقُدْرَتِهِ عَلَى التَّحَمُّلِ وَ ضَبْطِ النَّفْسِ»: چىداملىق ئادەم ئۆزىنىڭ چىداملىقى ۋە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشى بىلەن سۈپەتلىنىدۇ.

ضَبَطَ لِسَانَهُ: تىلىنى يىغدى.

ضَبَطَ أَعْصَابَهُ: نېرۋىسىنى بېسىۋالدى.

ضَبَطَ الْبِلَادَ: دۆلەتنى ئوبدان ئىدارە قىلدى.

«ضَبَطَهُ فِي حَالَةِ تَلَبُّسٍ»: ئۇنى گۇمانلىق دەپ قولغا ئالدى.

«عَلَى الْمَرْءِ أَنْ يَضْبَطَ الْمَسَافَةَ قَبْلَ أَنْ يَلْتَقِطَ

الصُّورَة»: رەسىم تارتقاندا ئارىلىقنى توغرىلىۋېلىش كېرەك.

ضَبَطَ الْمَالَ: مالنى مۇسادىرە قىلدى.

ضَبْطٌ: تۇتۇۋالماق؛ مۇسادىرە قىلماق؛ تۈزەتمەك؛ توغرا؛ پۇختىلىماق؛ قولغا ئالماق، قامىماق، چۇشەپ قويماق، كونترول قىلماق.

ضَبْطُ النَّفْسِ: ئۆزىنى تۇتۇۋالماق.

اَلضَّبْطُ الْعَسْكَرِيّ: ھەربىي ئىنتىزام.

بِالضَّبْطِ: دەل.

ضَبْطُ الْوَقَائِعِ: سوراق قىلماق، تىزگاۋ قىلماق.

قَوَانِيْنُ الضَّبْطِ: ئىجتىمائىي تەرتىپ قانۇنى.

رِجَالُ الضَّبْطِ: ساقچىلار.

ضَبْطُ الشَّهْوَةِ: ھاۋايى-ھەۋەسنى بېسىۋالماق.

ضَبْطُ النَّسْلِ: تۇغۇت چەكلەش.

اَلضَّبْطُ وَالرَّبْطُ: ئىنتىزام ۋە تەرتىپ.

ضَبْعٌ ج ضِبَاعٌ: سىرتلان.

ضَبْعٌ ج أَضْبَاعٌ: بىلەك؛ قولتۇق.

ضِبْعَانٌ ج ضَبَاعِيْنُ: ئەركەك سىرتلان.

ضَبَنَ يَضْبُنُ ضَبْنًا عَنْهُ الْهَدِيَّةَ: سوۋغىنى بەرمىدى.

ضَبَنَهُ بِالسَّيْفِ: قىلىچ قولتۇقىنى كېسىۋەتتى.

ضَبِنَ يَضْبَنُ ضَبَنًا: ئاستا خاراكتېرلىك كېسەل بولدى.

ضَبِنَ الْمَكَانُ: جاي تارلىشىپ كەتتى.

ضِبْنٌ: بېقىن.

ضَبْوَةٌ: تاماكا خالتىسى.

ضَبِيْرٌ: كۈچلۈك، قاتتىق.

ضَجَّ يَضِجُّ ضَجًّا وَ ضَجِيْجًا وَ ضَجَاجًا: ۋاراڭ-چۇرۇڭ قىلدى، شاۋقۇن-سۈرەن كۆتۈردى.

ضَجَّ بِالضَّحْكِ: قاقاقلاپ كۈلدى.

ضَجُّوا بِالشَّكْوَى: دادلاپ تۈۋلاشتى.

ضَجَّتِ الْقَاعَةُ بِالتَّصْفِيْقِ: زال گۈلدۈراس ئالقىش بىلەن ياڭراپ كەتتى.

ضَجَّاجٌ: داۋراڭ سالغۇچى، شاۋقۇن-سۈرەن كۆتەرگۈچى.

ضَجَّةٌ ج ضَجَّاجَةٌ: شاۋقۇن-سۈرەن، چۇقان، ئاللا-تۇۋا.

«كَانَ قَرَارُ التَّأْمِيْمِ خُطْوَةً جَرِيْئَةً وَقَدْ أَحْدَثَ ضَجَّةً فِي الْأَوْسَاطِ الْمَحَلِّيَّةِ وَالْعَالَمِيَّةِ»: سوۋېيش قانىلىنىڭ ئۆتكۈزۈۋېلىش قارارى جۈرئەتلىك بولدى ۋە يەرلىكتە، خەلقئارادا چۇقان پەيدا قىلدى.

ضَجَّةٌ كَلَامِيَّةٌ: تۇرۇش تەھدىتى سېلىپ داۋراڭ كۆتۈرمەك.

ضَجِرَ يَضْجَرُ ضَجَرًا مِنْهُ: بىئارام بولدى، ئەنسىرىدى، زېرىكتى.

ضَجْرٌ: يۈرىكى سىقىلماق، تىت-تىت بولماق.

«اَلْخُطَبُ الطَّوِيْلَةُ تَبْعَثُ الضَّجَرَ فِي نُفُوسِ الْمُسْتَمِعِيْنَ»: ئۇزۇن نۇتۇقلار ئاڭلىغۇچىلارنى زېرىكتۈرۈپ قويىدۇ.

ضَجَرٌ: خاتىرجەمسىزلىك، بىئاراملىق، زېرىكىش.

«هَا هِيَ ذِي تَتَثَاءَبُ مَرَّةً أُخْرَى مِنَ الضَّجْرِ لاَ مِنَ التَّعَبِ»: ئەنە ئۇ ئايال ھارغىنلىقتىن ئەمەس، زېرىكىشتىن ئىككىنچى قېتىم ئەسنەۋاتىدۇ.

ضَجِرٌ: بىئارام بولغۇچى، تەشۋىشلەنگۈچى، زېرىككۈچى، ئىچى پۇشقۇچى، چىچىلغۇچى، ئەنسىز.

ضَجَعَ يَضْجَعُ ضَجْعًا وَ ضُجُوعًا: يېنىچە ياتتى؛ ئۇخلىدى.

ضَجْعَةٌ: مۈگدىمەك؛ چۇشلۇك ئۇيقۇ.

«إِنَّ هَذِهِ ضَجْعَةٌ يُبْغِضُهَا اللهُ» حديث: بۇ ئاللاھ يامان كۆرىدىغان يېتىش.

ضُجْعَةٌ: ھورۇن؛ ئاجىز.

ضَجْعِيٌّ . ضَجْعِيَّةٌ: ھورۇن، يالقاۋ؛ دائىم ئۇخلايدىغان، دائىم يېنىچە ياتىدىغان.

ضَجُوجٌ: داۋراڭ سالغۇچى، شاۋقۇن-سۈرەن كۆتۈرگۈچى.

ضَجُورٌ ج ضُجُرٌ: زېرىككەك.

ضُجُوعٌ: يېنىچە ياتماق، ئۇخلىماق.

ضَجِيجٌ: ۋاراڭ-چۇرۇڭ، شاۋقۇن-سۈرەن.

ضَجِيعٌ: بىللە ياتقۇچى، ھەمتۆشەك.

«بِئْسَ الضَّجِيعُ الْجُوعُ»: ئاچلىقتىن ئىبارەت ھەمتۆشەك نېمىدېگەن يامان!

ضَحَا يَضْحُو ضَحْوًا وَ ضُحُوًّا: ئاشكارا بولدى، ئوچۇق بولدى، روشەن بولدى؛ ئاپتاپقا چىقتى.

ضَحَا الشَّيْءُ: ئاپتاپ چاقتى، كۈن تەگدى.

ضَحَا ظِلُّهُ: ئۆلدى.

ضَحَاءٌ: قىيام ۋاقتى، چۈشتىن بۇرۇنقى ۋاقىت.

ضِحٌّ: قۇياش، قۇياش نۇرى، ئاپتاپ تېگىشلىك جاي.

ضَحَّاكٌ ج ضَحَّاكُونَ: كۈلگۈنچەك، قىزىقچى، خۇشچاقچاق ئادەم.

غَازٌ ضَحَّاكٌ: كۈلدۈرگۈچى گاز (نىترون تۆت ئوكسىدى).

ضَحَّكَ يُضَحِّكُ تَضْحِيكًا: كۈلدۈردى.

«شَاعَتِ الْبَرَامِجُ التِّلْفِزِيُونِيَةُ الَّتِي تُضَحِّكُ النَّاسَ»: كۈلدۈرگە تېلېۋىزىيە پروگراممىلىرى ئومۇملاشتى.

ضَحَّى يُضَحِّي تَضْحِيَةً بِمَالِهِ: ياردەملەشتى، ئىئانە قىلدى.

ضَحَّى بِالشَّاةِ: قوينى چاشگاھ ۋاقتىدا بوغۇزلىدى.

ضَحَّى بِنَفْسِهِ: پىداكارلىق كۆرسەتتى، قۇربان بەردى.

ضَحَّى بِالنَّفْسِ وَالنَّفِيسِ: ئۆزىنى ۋە مال-مۈلكىنى قۇربان قىلدى.

ضَحَّ بِحَيَاتِهِ مِنْ أَجْلِ قَضِيَّةٍ عَادِلَةٍ: ھەققانىيەت ئۈچۈن ھاياتىنى بېغىشلىدى.

«يُضَحِّي الْفِدَائِيّ بِنَفْسِهِ زَوْدًا عَنْ حُقُوقِ شَعْبِهِ»: پىدائىي خەلقىنىڭ ھوقۇقىنى قوغداش يۈزىسىدىن ئۆزىنى قۇربان قىلىدۇ.

ضَحْضَاحٌ: تېيىز، يۇزە.

مَاءٌ ضَحْضَاحٌ: ئاز سۇ، تېيىز.

ضَحْضَحَ يُضَحْضِحُ ضَحْضَحَةً السَّرَابُ: ئېزىتقۇ يالتىرىدى، جىلۋىلەندى، جىمىرلاپ كۆرۈندى.

ضَحْضَحَ الْأَمْرُ: ئىش ئايدىڭلاشتى، روشەنلەشتى.

ضَحِكَ يَضْحَكُ ضِحْكًا وَ ضَحَكًا وَ ضِحَاكًا: كۈلدى.

ضَحِكَ مِلْءَ قَلْبِهِ: قانغۇچە كۈلدى، يۈرەكتىن چىققۇچە كۈلدى.

«فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلاً وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا» ‹قرآن›: ئۇلار ... ئاز كۈلسۇن، كۆپ يىغلىسۇن.

ضَحِكَ مِلْءَ شِدْقَيْهِ: قاقاقلاپ كۈلدى.

ضَحِكَ فِيْهِ: مەسخىرە قىلىپ كۈلدى.

ضَحِكَ ضِحْكَةَ السَّاخِرِ: مەسخىرىلىك كۈلدى.

شَرُّ الْبَلِيَّةِ مَايَضْحَكُ: ئورۇنسىز ۋە ۋاقىتسىز كەلگەن بالايىئاپەت، كۆڭۈلسىزلىك كىشىنى ئەجەبلەندۈرۈپ كۈلدۈرىدۇ.

ضَحِكَ فِي عُبِّهِ: ئىچىدە كۈلدى، زاڭلىق قىلىپ كۈلدى.

ضَحِكَ السَّحَابُ: ھاۋا ئېچىلدى.

ضَحِكَ عَلَى ذَقْنِهِ: ئالدىدى.

ضَحِكَتِ الْأَرْضُ: زېمىن يېشىللىققا پۈركەندى.

«كَيْفَ يَضْحَكُونَ عَلَيْكَ وَيَأْخُذُونَ مَالَكَ؟»: ئۇلار سېنىڭ ئېشىكنى يەپ قازىنىڭنى چاقامدىكەن؟

ضِحْكٌ / ضَحْكٌ: كۈلكە.

يُثِيرُ الضِّحْكَ: كۈلكىسىنى كەلتۈرىدۇ.

«كَانَ الضِّحْكُ عِنْدَهُ وَسِيلَةً لِلْإِعْرَابِ عَنْ قَلَقِهِ وَيَأْسِهِ»: ئۇنىڭچە كۈلكە خاتىرجەمسىزلىك ۋە

ئۈمىدسىزلىكنى ئىپادىلەشنىڭ ۋاستىسى بولۇپ قالدى.

أَثَارَ الْمُمَثِّلُ ضِحْكَ الْجُمْهُورِ: ئارتىس ئاممىنى كۈلدۈرۈۋەتتى.

ضَحْكَةٌ ج ضَحْكَاتٌ: بىر قېتىملىق كۈلكە.

ضَحْكَةٌ صَفْرَاوِيَّةٌ: ئاچچىق كۈلكە، سوغۇق كۈلكە.

ضَحِكَ ضَحْكَةً عَالِيَةً: قاقاقلاپ كۈلدى.

ضُحْكَةٌ: كۈلكىلىك گەپ، كۈلدۈرگە.

صَارَ ضُحْكَةً لِلنَّاسِ: كىشىلەرگە كۈلكە بولۇپ بەردى.

ضِحْكَةٌ ج ضِحْكَاتٌ: كۈلۈش شەكلى.

ضَحِكَ ضِحْكَةَ السَّاخِرِ: مەسخىرىلىك كۈلدى.

ضَحَلَ يَضْحَلُ ضَحْلاً الْغَدِيرُ: كۆلنىڭ سۈيى ئاز قالدى.

ضَحْلٌ ج ضِحَالٌ وَ ضُحُولٌ: تېيىز سۇ.

ضَحْلُ التَّفْكِيرِ: يۈزە پىكىرلىك.

ضَحْوٌ. ضَحْوَةٌ ج ضَحَوَاتٌ: قىيام ۋاقتى، چۈشتىن بۇرۇنقى ۋاقىت.

ضَحُوكٌ: كۈلگۈنچەك، قىزىقچى.

وَجْهٌ ضَحُوكٌ: خۇش چىراي، كۈلكە چىراي.

ضَحِيَ يَضْحَى ضَحًا وَ ضَحَاءً وَ ضُحِيًّا: ئاپتاپ چاقتى.

«وَأَنَّكَ لاَ تَظْمَأُ فِيهَا وَلاَ تَضْحَى» (قرآن): ھەمدە ئۇنىڭدا ھەقىقەتەن ئۇسساپ كەتمەيسەن، ئىسسىپ كەتمەيسەن.

ضُحًى: چاشگاھ ۋاقتى.

بَيْنَ عَشِيَّةٍ وَ ضُحَاهَا: قىسقا ۋاقىت ئىچىدە، كۆزنى يۇمۇپ-ئاچقۇچە، تۇشتۇمتۇت.

«لَمْ يَكُنْ ذَا مَالٍ وَ إِذَا بِهِ بَيْنَ عَشِيَّةٍ وَ ضُحَاهَا صَاحِبُ ثَرْوَةٍ وَجَاهٍ»: ئۇنىڭ ھېچنېمىسى يوق ئىدى، قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا باي ۋە ئابرۇيلۇق بولۇپ قالدى.

«قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَ أَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى» (قرآن): مۇسا ئېيتتى: «سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان چاغ بايرام كۈنى بولۇپ، كىشىلەر چاشگاھ ۋاقتىدا يىغىلسۇن.

ضَحِيَّةٌ ج ضَحَايَا: قۇربانلىق، قۇربانلىق قىلىنىدىغان نەرسە.

ذَهَبَ ضَحِيَّةً: ئۇ قۇربان بولدى.

لِكُلِّ حَرْبٍ ضَحَايَاهَا الْبَرِيئَةُ: ھەربىر ئۇرۇشنىڭ گۇناھسىز قۇربانلىرى بولىدۇ.

ضَخَامَةٌ: جوغى چوڭ، غايەت زور.

ضَخَّ يَضَخُّ ضَخًّا الْمَاءَ: سۇ قويۇلدى، ئاقتى.

ضَخَّ الْمَاءَ: سۇنى قۇيدى، تۆكتى.

«تَقُومُ شَرِكَةُ النَّفْطِ بِإِسْتِخْرَاجِ النَّفْطِ وَ ضَخِّهِ فِي أَنَابِيبَ خَاصَّةٍ»: نېفىت شىركىتى نېفىت چىقىرىش ۋە ئۇنى مەخسۇس تۇرۇبىلاردا ئاققۇزۇش بىلەن شۇغۇللانماقتا.

ضَخَّمَ يُضَخِّمُ تَضْخِيمًا: چوڭايتتى، يوغىناتتى.

ضَخَّمَ الصَّوْتَ: ئاۋازنى چوڭايتتى.

ضَخَزَ يَضْخَزُ ضَخْزًا عَيْنَهُ: كۆزنى ئويۇۋەتتى.

ضَخُمَ يَضْخُمُ ضَخَامَةً وَ ضِخَمًا: چوڭ بولدى، توم بولدى.

ضَخْمٌ ج ضِخَامٌ م ضَخْمَةٌ ج ضَخْمَاتٌ: چوڭ، زور، يوغان، كاتتا.

ضَخْمُ الْجِسْمِ: قامەتلىك، گەۋدىلىك، ئۇستىخانلىق.

ضَخْمُ الْعِيَارِ: چوڭ ئېغىزلىق، چوڭ كالىبىرلىق.

اَلْمَدَافِعُ الضَّخْمَةُ: ئېغىر زەمبىرەك، ئېغىر توپ.

«إِنَّهُ تَنْظِيمٌ ضَخْمٌ»: ئۇ شۈبھىسىزكى، چوڭ ئورۇنلاشتۇرۇش.

طَرِيقٌ ضَخْمٌ: كەڭ يول.

يُشَكِّلُ عِبْئًا ضَخْمًا: ئېغىر يۈك بولۇپ قالدى.

«هَذِهِ مُؤَسَّسَاتٌ ضَخْمَةٌ تَابِعَةٌ لِلدَّوْلَةِ»: بۇ زور كارخانىلار دۆلەتكە تەۋە.

ضَدَّ يَضُدّ ضَدًّا: يەڭدى، غالىب كەلدى.

ضِدٌّ ج أَضْدَادٌ: زىت، دۈشمەن، رەقىب.

ضِدّ كَذَا. بِالضِّدّ: ئەكس، قارىمۇقارشى.

«كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَ يَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا» ‹قرآن›: ئىش ئۇلارنىڭ گۇمان قىلغىنىدەك ئەمەس، ئۇلارنىڭ (يەنى، مۇشرىكلارنىڭ) چوقۇنۇشىنى ئىنكار قىلىدۇ.

ضِدّهُ عَلَى خَطٍّ مُسْتَقِيمٍ: تىغمۇتىغ تاقابىل تۇرماق، دەلمۇدەل تاقابىل تۇرماق.

وَحْدَةُ الْأَضْدَادِ: قارىمۇقارشىلىقلارنىڭ بىرلىكى.

ضِدّ الصَّدَمَاتِ: سوقۇلۇشقا قارشى.

ضِدّ السَّمِّ: زەھەرگە قارشى.

«تَتَمَايَزُ الْأَشْيَاءُ بِأَضْدَادِهَا»: شەيئىلەر ئۆزىنىڭ ئەكسى بىلەن ئايرىلىدۇ.

«رَشَّحَ نَفْسَهُ ضِدَّ مُرَشَّحِ الْحُكُومَةِ»: ھۆكۈمەتنىڭ نامزاتىغا قارشى ئۆزىنى نامزات قىلىپ كۆرسەتتى.

ضِدِّيٌّ: قارىمۇقارشى، قارشىلىق، زىددىيەت.

ضَدِيَ يَضْدَى ضَدًى: غەزىپى تاشتى.

ضَدِيْدٌ ج أَضْدَادٌ: قارىمۇقارشى، زىت، ئوخشىشى.

ضَرَاءٌ: باراقسان دەرەخ؛ تۈزلەڭلىك.

ضَرَائِبِيٌّ: باجغا ئائىت.

ضِرَابٌ: چېتىشماق، جۈپلەشمەك.

ضِرَارٌ: زىيان.

«وَلاَ تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا» ‹قرآن›: زۇلۇم قىلىش مەقسىتىدە زىيان يەتكۈزۈپ، ئۇلارنى تۇتۇۋالماڭلار.

ضُرَاطٌ: ئوسۇرۇق.

ضَرَاعَةٌ: يالۋۇرماق، ئىلتىجا قىلماق.

تَقَدَّمَ بِمَطْلَبِهِ بِكُلِّ ضَرَاعَةٍ: ناھايىتى يالۋۇرۇش بىلەن تىلىكىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

ضُرَاكٌ: قوپال، كۈچلۈك، يولۋاس.

ضِرَامٌ: كۆيمەك، يانماق؛ تۇتۇرۇق.

ضَرَاوَةٌ: ياۋۇزلۇق، ۋەھشىيلىك؛ ئاچ كۆزلۈك.

«اِزْدَادَتِ الْمَعْرِكَةُ ضَرَاوَةً»: ئۇرۇش قىزىپ كەتتى.

ضَرَأَ يَضْرَأُ ضَرْأً الشَّيْءُ: كۆزدىن غايىب بولدى، ئىز-دېرەكسىز يوقالدى.

ضَرَبَ يَضْرِبُ ضَرْبًا الشَّيْءُ: كۆچتى، يۆتكەلدى، ھەرىكەتلەندى، قوزغالدى.

ضَرَبَهُ: ئۇردى، زەربە بەردى، دۇمبالىدى، سوقتى.

ضَرَبَ الْقَلْبُ: يۈرەك سالدى.

ضَرَبَ الرَّجُلُ فِي الْأَرْضِ: كىشى يول ماڭدى، يۈردى.

ضَرَبَ الْبِلَادَ طُولًا وَعَرْضًا: پۈتۈن مەملىكەتنى كەزدى.

«وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللهِ» ‹قرآن›: بەزىلەر ئاللاھنىڭ پەزلىنى تىلەپ يەر يۈزىدە سەپەر قىلىدۇ.

ضَرَبَ الْإِبْرَةَ: يىڭنە سانجىدى.

ضَرَبَ عَنِ الْأَمْرِ: ئىشتىن توختىدى، يۈز ئۆرۈدى.

ضَرَبَ رَأْسَهُ فِي الْحَائِطِ: تامغا ئۇستى.

ضَرَبَ ضَرْبًا مُبَرِّحًا: قاتتىق ساۋىدى.

ضَرَبَ الْأَجَلَ: ۋاقىت توختاتتى، ۋاقىت بەلگىلىدى.

ضَرَبَ أَطْنَابَهُ: يىلتىز تارتتى.

ضَرَبَ الْآلَةَ الْمُوسِيقِيَّةَ: مۇزىكا چالدى.

ضَرَبَ الْبَابَ: ئىشىكنى چەكتى، قاقتى.

ضَرَبَ الْخَاتَمَ: ئۈزۈك سالدى.

ضَرَبَ الْخَيْمَةَ: چېدىر تىكتى.

ضَرَبَ الرَّقْمَ الْقِيَاسِيَّ: رېكورتنى بۇزۇپ تاشلىدى.

ضَرَبَ طُوبًا: خىش قويدى.

ضَرَبَ الصَّلاَةَ: ناماز ئوقۇدى.

ضَرَبَ ضَرِيْبَةً: سېلىق سالدى.

ضَرَبَ عَدَدًا فِي آخَرَ: سانىنى كۆپەيتتى.

ضَرَبَ عُنُقَهُ: كاللىسىنى ئالدى.

ضَرَبَ النُّقُودَ: پۇل قويدى، پۇل چىقاردى.

ضَرَبَ الْمَوْعِدَ: ۋەدىلەشتى، شەرتلەشتى.

ضَرَبَ مَثَلاً: مىسال كەلتۈردى، تەمسىل كەلتۈردى؛ ماقال كەلتۈردى.

ضَرَبَ الْوَدَعَ وَالرَّمْلَ: پال ئاچتى، رەم سالدى.

«وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ» «قرآن»: ئۇلارغا شەھەر ئاھالىسىنى مىسال قىلىپ كەلتۈرگىن.

ضَرَبَ فِي التِّجَارَةِ بِسَهْمٍ: شىركەت قۇردى، شېرىكلىشىپ تىجارەت قىلدى.

ضَرَبَهُ بِآفَةٍ: بالا-قازاغا ئۇچراتتى.

ضَرَبَ بِالْقُنْبُلَةِ: بومباردىمان قىلدى.

ضَرَبَ عَنْهُ: پىسەنت قىلمىدى؛ ئۆزىنى قاچۇردى.

ضَرَبَ فِي الْبُوقِ: بۇرغا چالدى، كاناي چالدى.

ضَرَبَتْهُ الْعَقْرَبُ: چايان چېقىۋالدى.

ضَرَبَهُ الْفَرَسُ بِحَوَافِرِهِ: ئۇنى ئات تېپىۋەتتى.

ضَرَبَ بَيْنَهُمْ: ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سالدى، ئىغۋاگەرچىلىك قىلدى.

ضَرَبَ بِالسِّلَاحِ النَّارِيِّ: توپ ئاتتى، توپقا تۇتتى، ئوق چىقاردى.

ضَرَبَ بِالْمِدْفَعِ: زەمبىرەك ئاتتى.

ضَرَبَ أَخْمَاسًا لِأَسْدَاسٍ: چارىسىز قالدى، تېڭىرقاپ قالدى.

ضَرَبَ بِهِ عُرْضَ الْحَائِطِ: ئۇنى كەمسىتتى، ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈدى.

ضَرَبَ الْأُرْزَ: گۈرۈچنى ئاقلىدى.

ضَرَبَ اللَّيْلُ بِظَلَامِهِ: كېچە كىردى.

ضُرِبَتْ عَلَيْهِ الذِّلَّةُ: خار بولدى.

ضَرَبَ عَلَى الْمَكْتُوبِ: خەتنى پېچەتلىدى، تامغا باستى.

ضَرَبَ الْقَاضِي عَلَى يَدِ الْمُتَّهِمِ: سوتچى جىنايەتچىنىڭ ھەرىكىتىگە چەك قويدى.

ضَرَبَ بِالسَّيْفِ: قىلىچ بىلەن چاپتى.

«ضَرَبَهُ ضَرْبَةً لَمْ يَقُمْ بَعْدَهَا أَبَدًا»: ئۇنى ئۇرۇپ ئورنىدىن تۇرالماس قىلىۋەتتى.

«ضَرَبَ الْجَهْلُ أَطْنَابَهُ فِي الْبِلَادِ»: نادانلىق مەملىكەتتە يامراپ كەتتى.

ضَرَبَ صَفْحًا: يۈز ئۆرۈدى.

«ضَرَبَ عَلَى الْآلَةِ الْكَاتِبَةِ»: ماشىنكا بىلەن خەت باستى.

ضَرَبَ كَفًّا بِكَفٍّ: تېڭىرقاپ قالغانلىقى ۋە پۇشايمان قىلغانلىقىنى بىلدۈردى.

«يَضْرِبُ عَلَى وَتَرٍ حَسَّاسٍ»: سېزىمچان ماۋزۇ ئۈستىدە توختالماقتا.

«إِنَّكَ تَضْرِبُ فِي حَدِيدٍ بَارِدٍ»: پايدىسىز، قۇرۇق ئاۋارە بولىسەن.

ضَرْبٌ: ئۇرماق، زەربە بەرمەك، چەتكە قاقماق.

ضَرْبُ الرَّمْلِ: پال باقماق.

ضَرْبٌ بِالْمَدَافِعِ: بومباردىمان قىلماق.

ضَرْبٌ ج أَضْرَابٌ وَ ضُرُوبٌ: تۈر، خىل، ئوخشاش؛ ئۆتكۈنچى؛ قوشۇش.

هُوَ وَ أَضْرَابُهُ مِنَ السِّيَاسِيِّينَ: سىياسەتچىلەردىن ئۇ ۋە ئۇنىڭ ئوخشاشلىرى.

ضَرْبُ الْعِرْقِ أَوِ الْقَلْبِ: تومۇر سوقماق، يۈرەك سوقماق.

ضَرْبُ الضَّرَائِبِ: باج ئالماق، سېلىق سالماق.

ضَرْبُ الْأَعْدَادِ فِي بَعْضِهَا: كۆپەيتىش، كەررە.

ضَرْبُ النَّارِ: ئوت ئاچماق.

ضَرْبُ النُّقُودِ: پۇل قويماق، پۇل باسماق.

ضَرْبٌ ج ضُرُوبٌ وَ أَضْرَابٌ وَ أَضْرُبٌ فِي الْعَرُوضِ: قاپىيە، قاپىيىداش.

«يُعْتَبَرُ الْمَسْرَحُ ضَرْبًا مِنْ ضُرُوبِ التَّجْدِيدِ فِي الأَدَبِي الْعَرَبِيِّ الْحَدِيثِ»: تىياتىر ئەرەب يېڭى

ئەدەبىيات ـ سەنئىتىدە بىر خىل يېڭىلىق ھېسابلىنىدۇ.

ضَرَبٌ: قويۇق ئاق ھەسەل.

ضَرْبَةٌ ج ضَرَبَاتٌ: زەربە، ئاپەت؛ ئاغرىق ـ سىلاق؛ پالاكەت، بەختسىزلىك.

ضَرْبَةٌ آفَةٌ: تارقىلىشچان يۇقۇملۇق كېسەل، چۇما.

ضَرْبَةُ جَزَاءٍ: جازا توپ.

ضَرْبَةٌ قَاضِيَةٌ: ئەجەللىك زەربە، قاقشاتقۇچ زەربە.

ضَرْبَةُ الدَّمِ: ئۆزگىرىشچان قىزىتما.

ضَرَبَاتُ النَّبْضِ: تومۇرنىڭ سوقۇشى.

ضَرَبَ ضَرْبَةَ مُعَلِّمٍ: راسا كېلىشتۈرۈپ سالدى.

«تَلَقَّى الْعَدُوّ ضَرَبَاتٍ مُتَتَالِيَةً مِنْ رِجَالِ الْمُقَاوَمَةِ»: دۈشمەن قارشىلىق كۆرسەتكۈچى كۈچلەر تەرىپىدىن ئۈزلۈكسىز زەربىگە ئۇچرىدى.

ضَرَجَ يَضْرُجُ ضَرْجًا الثَّوْبَ: رەختنى قىزىل بويىدى.

ضَرَجَهُ بِالدَّمِ: ئۇنى قانغا مىلىۋەتتى.

ضَرْجَعٌ ج ضَرَاجِعُ: يولۋاس.

ضَرَحَ يَضْرَحُ ضَرْحًا الْقَبْرَ: گۆر كولىدى.

ضَرَحٌ ج أَضْرَاحٌ: يىراق، يىراقلاشقان؛ تىرە.

ضَرَّ يَضُرُّ ضَرًّا وَ ضَرَرًا فُلَانًا: پالانغا زىيان يەتكۈزدى، زىيان سالدى؛ زىيانكەشلىك قىلدى.

الأَكْلُ الْكَثِيرُ يَضُرّ الْمِعِدَةَ: كۆپ يېيىش ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

ضَرَّ بَصَرَهُ: كۆزى تۇتۇلۇپ قالدى.

«وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللهَ شَيْأً» ‹قرآن›: كىمكى ئارقىسىغا يېنىۋالىدىكەن، (يەنى مۇرتەت بولىدىكەن)، ئۇ ئاللاھقا قىلچە زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ.

ضَرَّهُ إِلَيْهِ: سىغىندۇردى.

«ضَرَّتْ هَذِهِ الْحَرْبُ بِمَصَالِحِ الدّوَلِ الْمُجَاوِرَةِ»: بۇ ئۇرۇش قوشنا دۆلەتلەرنىڭ مەنپەئىتىگە زىيان سالدى.

ضَرٌّ ج أَضْرَارٌ: زىيان، نۇقسان، كېمىيىش.

﴿قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ مَالَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا﴾ ‹قرآن›: (ئى مۇھەممەد!) سىلەر ئاللاھدىن باشقا پايدا ـ زىيان يەتكۈزۈشكە قادىر بولالمايدىغان نەرسىلەرگە چوقۇنامسىلەر؟

ضُرٌّ: يارامسىزلىق، ھالى يامانلىق؛ زىيان.

مَسَّهُ الضُّرُّ: ئۇ بالا ـ قازاغا يولۇقتى. ئۇنىڭغا زىيان يەتتى.

﴿مَسَّنَا وَ أَهْلَنَا الضرّ﴾: بىزگە ۋە ئائىلىمىزگە ئاچارچىلىق يەتتى.

ضِرٌّ: خوتۇن ئۈستىگە خوتۇن ئالماق، قوش نىكاھلىق بولماق.

ضَرَرٌ ج أَضْرَارٌ: زىيان، چىقىم، زەرەر، يېتىشسىزلىك؛ ئىللەت، ئاغرىق.

﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرَ أُولِي الضَّرَرِ﴾ ‹قرآن›: مۇئمىنلەردىن ئۆزرىسىز (ئەما، توكۇر، كېسەلگە ئوخشاش ئۆزرىسى بارلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا) جىھادقا چىقمىغانلار ... بىلەن باراۋەر بولمايدۇ.

أَخَفُّ الضَّرَرَيْنِ: ئىككى زىيانلىق ئىشنىڭ يەڭگىلرەكى.

إِرْتَكَبَ أَخَفَّ الضَّرَرَيْنِ: ئىككى زىيانلىق ئىشنىڭ يەڭگىلرەكىگە دۇچار بولدى.

أَحْدَثَتِ الْحَرَائِقُ أَضْرَارًا جَسِيمَةً فِي الْمُمْتَلِكَاتِ: ئوت ئاپەتى مال ـ مۈلۈككە چوڭ زىيان سالدى.

ضَرَّاءُ: قاتتىقچىلىق، قىيىنچىلىق، كېسەللىك.

فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ: خۇشاللىقتا ۋە قايغۇدا، ھالاۋەتتە ۋە جاپا ـ مۇشەققەتتە.

«وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ» ‹قرآن›: يوقسۇزلۇقتا، كېسەللىكتە بەرداشلىق

بېرىشى...

«كَانُوا يَلْجَأُونَ إِلَى اللهِ فِي الضَّرَّاءِ وَالسَّرَّاءِ»: ئۇلار قىيىنچىلىق ۋاقىتلاردىمۇ، راھەت ۋاقىتلاردىمۇ ئاللاھقا سېغىناتتى.

ضَرَّابٌ: چوماقچى.

ضَرَّابُ الطُّوبِ: كېسەكچى.

ضَرَّبَ يُضَرِّبُ تَضْرِيبًا: قاتتىق ئۇردى.

ضَرَّبَ بَيْنَهُمْ: ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سالدى، ئىغۋاگەرچىلىك قىلدى.

ضَرَّبَ اللِّحَافَ: يوتقان تىكتى.

ضَرَّبَ الشَّيْءَ بِالشَّيْءِ: نەرسىنى ئارىلاشتۇردى.

ضَرَّةٌ ج ضَرَائِرُ: كىچىك خوتۇن، ئاياللىنىڭ كۈندىشى.

ضَرَّةُ الْحَيَوَانِ: يېلىن.

بَيْنَهُمْ دَاءُ الضَّرَائِرِ: ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ھەسەتخورلۇق مەۋجۇت.

ضَرَّجَ يُضَرِّجُ تَضْرِيجًا الثَّوبَ: رەختنى قىزىلغا بويىدى.

ضَرَّجَهُ بِالدَّمِ: ئۇنى قانغا مىلىۋەتتى.

ضَرَّجَ الْخَجَلُ وَجْهَهُ: خىجالەتچىلىكتە يۈزى قىزىرىپ كەتتى.

ضَرَّجَ الْكَلَامَ: سۆزنى بېزىدى.

ضَرَّرَ يُضَرِّرُ تَضْرِيرًا ـ هُ: ئۇنىڭغا ئېغىر زىيان سالدى.

ضَرَّسَ يُضَرِّسُ تَضْرِيسًا الْأَسْنَانَ: چىشلىرىنى غۇجۇرلاتتى.

ضَرَّسَتْهُ الْحُرُوبُ: ئۇرۇشلار ئۇنى تەجرىبىلىك قىلدى، چېنىقتۇردى.

ضَرَّمَ يُضَرِّمُ تَضْرِيمًا النَّارَ: ئوت ياقتى، ئۇتاشتۇردى، ئوت ئالدۇردى، يورۇتتى.

ضَرَّمَ النَّارَ فِي: ئوت قويدى.

ضَرَّى يُضَرِّي تَضْرِيَةً الْكَلْبَ بِالصَّيْدِ: ئىتنى ئوۋغا

ئۆگەتتى، تەربىيىلىدى، كۆندۈردى.

ضَرِسَ يَضْرِسُ ضَرَسًا الشَّيْءَ: نەرسىنى قاتتىق چىشلىدى.

ضَرَسَهُ الزَّمَانُ: ئۇنىڭغا پەلەك كاچ كەلدى.

ضَرِسَ يَضْرَسُ ضَرَسًا الرَّجُلُ: كىشىنىڭ خۇيى ئۇسۇل بولدى.

ضَرِسَتِ الْأَسْنَانُ: چىش قامىدى.

«اَلْآبَاءُ يَأْكُلُونَ الْحَصْرَمَ وَالْأَبْنَاءُ يَضْرَسُونَ»: ئاتىلار غورا يېسە، بالىلارنىڭ چىشى قامايدۇ (ئاتىلارنىڭ دەردىنى بالىلار تارتتى).

ضِرْسٌ ج أَضْرَاسٌ وَ ضُرُوسٌ: ئېزىق چىش.

ضِرْسُ الْعَقْلِ: ئەقىل چىشى.

رَجُلٌ ضِرْسٌ: قوپال ئادەم.

ضَرِسٌ م ضَرِسَةٌ: قاماپ قالغان چىش.

ضَرَطَ يَضْرِطُ ضَرْطًا / ضِرْطًا وَ ضُرَاطًا وَ ضَرِيطًا: ئوسۇردى، يەل چىقاردى.

ضَرْطٌ: ئوسۇرۇق.

ضَرَعَ يَضْرَعُ ضَرَاعَةً إِلَيْهِ: ئىتائەت قىلدى، بويسۇندى، باش ئەگدى.

ضَرَعَ الرَّضِيعُ: ئانىسىنى ئەمدى.

ضَرِعَ يَضْرَعُ ضَرَعًا إِلَيْهِ: ئىتائەت قىلدى، بويسۇندى، باش ئەگدى.

«يَضْرَعُ الْمُؤْمِنُ إِلَى اللهِ أَنْ يَهْدِيَهُ سَوَاءَ السَّبِيلِ»: مۆئمىن كىشى ئاللاھقا توغرا يولغا يېتەكلىشىنى تىلەپ ئىلتىجا قىلىدۇ.

ضَرُعَ يَضْرُعُ ضَرَاعَةً إِلَيْهِ: ئىتائەت قىلدى، بويسۇندى، باش ئەگدى.

ضِرْعٌ ج ضُرُوعٌ: ئوخشاش، ئوخشاپ كېتىدىغان.

هُوَ ضِرْعُهُ فِي الْكَرَمِ وَالشَّجَاعَةِ: ئۇ مەردلىك ۋە شجائەتتە ئۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدۇ.

ضَرْعٌ ج ضُرُوعٌ: ھايۋاننىڭ يېلىنى.

الضَّرْعُ وَالثَّدْيُ: بارلىق مال-مۈلۈك.

مَالَهُ زَرْعٌ وَ لاَضَرْعٌ: ئۇنىڭ ھېچنېمىسى يوق.
«أَتْلَفَ الْجَفَافُ الضَّرْعَ وَالزَّرْعَ»: قۇرغاقچىلىق چارۋىچىلىق ۋە دېھقانچىلىقنى ۋەيران قىلدى.
الزَّرْعُ وَالضَّرْعُ: دېھقانچىلىق ۋە چارۋىچىلىق.
ضَرِعٌ: يالۋۇرغۇچى، ئىلتىجا قىلغۇچى، بويسۇنغۇچى.
ضِرْغَامٌ ج ضَرَاغِمُ وَ ضَرَاغِمَةٌ: شىر؛ باتۇر.
ضَرْغَمٌ ج ضَرَاغِمُ: شىر.
ضَرْفٌ: تۇلۇم.
ضُرْفَةٌ: كۆپ، نۇرغۇن، مول.
هُوَ فِي ضُرْفَةِ عَيْشٍ: ئۇنىڭ تۇرمۇشى پاراۋان.
ضَرْفَطَ يُضَرْفِطُ ضَرْفَطَةً الشَّيْءَ بِالْحَبْلِ: نەرسىنى مەھكەم باغلىدى.
ضَرِكَ يَضْرُكُ ضَرَاكَةً الرَّجُلُ: قوپال بولدى، يوختا بولدى.
ضَرِمَ يَضْرَمُ ضَرَمًا الرَّجُلُ: غەزىپى تاشتى، قورسىقى ئاچلىقتىن تارتىشىپ كەتتى.
ضَرِمَ فِي الطَّعَامِ: ھاپىلا-شاپىلا يېدى.
ضَرِمَ فِي الأَمْرِ: ئالدىرىدى، جىددىيلەشتى.
ضَرِمَ عَلَيْهِ: تېرىكتى، ئاچچىقلاندى، غەزەپلەندى.
ضَرِمَتِ النَّارُ: ئوت ياندى، تۇتاشتى.
ضَرَمَةٌ ج ضَرَمٌ: ئوت، قىزىل چوغ.
مَا فِي الدَّارِ نَافِخُ ضَرَمَةٍ: ئۆيدە بىرمۇ ئادەم يوق.
ضِرْوٌ م ضِرْوَةٌ ج ضِرَاءٌ وَ أَضْرٍ: ئوۋ ئىتى.
ضَرُورَةٌ ج ضَرُورَاتٌ: زۆرۈرىيەت، لازىم؛ ئېھتىياج.
عِنْدَ الضَّرُورَةِ: زۆرۈر تېپىلغاندا.
ضَرُورَةٌ قَاهِرَةٌ: جىددىي ئېھتىياجلىق.
بِالضَّرُورَةِ: مۇھىم، لازىم.
لِلضَّرُورَةِ: ئىلاجسىزلىقتىن.
لاَضَرُورَةَ لِشِرَاءِ سَيَّارَةٍ أُخْرَى: يەنە بىر ماشىنا سېتىۋېلىشنىڭ ھاجىتى يوق.
لِلضَّرُورَةِ أَحْكَامٌ: زۆرۈرىيەتنىڭ ئەھكامى باشقىچە بولىدۇ.
الضَّرُورَاتُ تُبِيحُ الْمَحْظُورَاتِ: زۆرۈرىيەت تۇغۇلغاندا دۇرۇس بولمايدىغان ئىشلارمۇ دۇرۇس بولىدۇ.
الضَّرُورَةُ الْقُصْوَى: جىددىي ھاجەت.
اَلْمَعْلُومُ بِالضَّرُورَةِ: قەتئىي رەۋىشتە بىلىنگۈچى، ئۆز-ئۆزىدىن مەلۇم.
ضَرُورِيٌّ: لازىم، زۆرۈر، كەم بولسا بولمايدىغان.
«اَلْعَمَلُ ضَرُورِيٌّ لِلنَّجَاحِ»: مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئۈچۈن ئىشلەش كەم بولسا بولمايدۇ.
«مِنَ الضَّرُورِيِّ أَنْ يَتَعَلَّمَ أَوْلاَدُنَا اللُّغَاتِ الأَجْنَبِيَّةَ»: بالىلىرىمىزنىڭ چەت ئەل تىللىرىنى ئۆگىنىشى مۇھىم.
اَلْمَوَادُّ الضَّرُورِيَّةُ: كۈندىلىك ئىستېمال بۇيۇملىرى، لازىمەتلىكلەر.
ضَرُورِيَّاتٌ: ئېھتىياجلىق نەرسىلەر.
ضَرُورِيَّاتٌ يَوْمِيَّةٌ: كۈندىلىك ئېھتىياجلىق نەرسىلەر.
«أَصْبَحَتِ السَّيَّارَةُ عِنْدَ بَعْضِهِمْ مِنْ ضَرُورِيَّاتِ الْحَيَاةِ»: ماشىنا بەزىلەرنىڭ قارىشىچە تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرى ھېسابلىنىدۇ.
ضَرُوسٌ: شەپقەتسىز، رەھىمسىز، ۋەھشىي.
حَرْبٌ ضَرُوسٌ: شەپقەتسىز ئۇرۇش، دەھشەتلىك ئۇرۇش.
ضَرُوطٌ: ئوسسۇرغاق.
ضَرِيَ يَضْرَى ضَرَاوَةً وَ ضَرًى وَ ضَرْيًا وَ ضَرَاءَةً بِالشَّيْءِ: خۇمار بولدى، تويماسلىق قىلدى.
ضَرِيَ بِهِ: ئۇنىڭغا چىقىلدى.
ضَرِيبٌ ج ضُرَبَاءُ: ئۇرغۇچى؛ ئۇرۇلغۇچى.
ضَرِيبٌ ج ضَرَائِبُ: خىل، تۈر، ئوخشىشى؛ قار، مۇز، قىرو.
ضَرِيبَةٌ ج ضَرَائِبُ: باج؛ مىجەز، خۇي، تەبىئەت،

خاراكتېر؛ ئېتىلغان يوك؛ ئۆرۈلغۈچى.

ضَرِيبَةُ الْأَمَانِ: باج تاپشۇرماق، سېلىق تۆلىمەك؛ سوۋغا، ھەدىيە.

ضَرِيبَةُ الْأَطْيَانِ: يەر بېجى.

ضَرِيبَةُ التَّرِكَاةِ: مىراس بېجى.

ضَرِيبَةُ الْعِقَارِ: مال ـ مۈلۈك بېجى.

ضَرِيبَةُ الْأَعْنَاقِ: نوپۇس بېجى.

ضَرِيبَةُ الدَّخْلِ: تاپاۋەت بېجى.

ضَرِيبَةُ الْحَرْبِ: ئۇرۇش تۆلىمى.

ضَرِيبَةُ الْمِهَنِ الْحُرَّةِ: ئەركىن كەسىپ بېجى.

ضَرِيبَةُ الْإِنْتَاجِ الْمَحَلِّيِّ: يەرلىك مەھسۇلات بېجى.

ضَرِيبَةٌ إِضَافِيَّةٌ: قوشۇمچە باج.

ضَرِيبَةٌ تَصَاعُدِيَّةٌ: پروگرېسسىپلىك ئۆسۈپ بارىدىغان باج، ھەسسىلەپ ئۆسۈپ بارىدىغان باج.

ضَرِيبَةٌ إِسْتِثْنَائِيَّةٌ: ئايرىم باج.

ضَرِيبَةٌ لِلْأَرْبَاحِ الْإِسْتِثْنَائِيَّةِ: قوشۇمچە تاپاۋەت بېجى.

ضَرَائِبُ مُبَاشَرَةٌ: بىۋاستە باج.

ضَرِيبَةٌ غَيْرُ مُبَاشَرَةٍ: ۋاستىلىك باج.

ضَرِيبَةُ التَّصْدِيرِ: ئېكسپورت بېجى.

مَصْلَحَةُ الضَّرَائِبِ: باج ئىشلىرى ئىدارىسى.

ضَرِيبَةُ الْأَمْلَاكِ: مال ـ مۈلۈك بېجى.

ضَرِيبَةُ السَّيَّارَاتِ: ماشىنا سېتىۋېلىش بېجى.

خَاضِعٌ لِلضَّرِيبَةِ: باج تاپشۇرغۇچى.

مُعْفًى مِنَ الضَّرَائِبِ: باجدىن كەچۈرۈم قىلىنغان.

ضَرِيبِيٌّ: باجغا ئائىت.

إِزْدِوَاجٌ ضَرِيبِيٌّ: ئىككى ئورۇندا تاپشۇرۇلىدىغان باج.

إِعْفَاءٌ ضَرِيبِيٌّ: باجدىن كېرىم قىلىنىش.

اَلنِّظَامُ الضَّرِيبِيُّ: باج تۈزۈمى.

ضَرِيجٌ: بويالغان.

عَدْوٌ ضَرِيجٌ: تېز يۈگۈرۈش.

ضَرِيحٌ ج ضَرَائِحُ: قەبرە، گۆر، لەھەت.

ضَرِيرٌ ج أَضِرَّاءُ وَ أَضْرَارٌ م ضَرِيرَةٌ ج ضَرَائِرُ: ئەما، كور، قارىغۇ.

«كَانَ الْمَعَرِّي ضَرِيرًا»: ئەبۇ ئەلا مەئەررى كور ئىدى.

ضَرِيعٌ ـ ضَرِيعَةٌ: ئاچچىق تىكەن، يېلىنلىق.

شَاةٌ ضَرِيعٌ: يېلىنلىق ساغلىق.

﴿لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ﴾ «قۇرئان»: ئۇلار ئۈچۈن زەرىدىن (يەنى، بەتبوي، ئاچچىق تىكەندىن) باشقا يېمەكلىك بولمايدۇ.

ضَرِيكٌ ج ضَرَائِكُ وَ ضُرَكَاءُ: نامرات، كەمبەغەل؛ دەلدۈش، گاللۋاك، كور، مېيىپ، ئاچ.

ضَنَّ يَضِنُّ / يَضَنُّ ضَنًّا فُلَانًا: تارتىۋالدى، ئېلىۋالدى.

ضَيْزَنٌ ج ضَيَازِنُ: رىقابەتچى، شېرىك، بالا ـ چاقا.

ضَعَا يَضْعُو ضَعْوًا: يوشۇرۇنۇۋالدى، مۆكۈۋالدى.

ضَعَاةٌ: قورقۇپ ۋارقىراپ كەتتى.

ضَعَا يَضْعُو ضُعُوًّا إِلَيْهِ: خۇشامەت قىلدى، كۆچۈكلەندى.

ضَغْضَاغٌ: كۈچسىز، ئاجىز، زەئىپ.

ضَغْضَغَ يُضَغْضِغُ ضَغْضَغَةً: خاراب قىلدى، ۋەيران قىلدى، بۇزدى.

ضَغْضَغَهُ: ئاجىزلاشتۇردى، زەئىپلەشتۈردى.

ضَغْضَغَ الْبِنَاءَ: بىنانى ئۆرۈۋەتتى.

ضَغْضَغَ الْأَرْضَ: تەۋرەتتى.

«مَازَالَ الْإِنْقِسَامُ قَائِمًا فِي صُفُوفِهِمْ يُضَغْضِغُ مَوْقِفَهُمُ الدَّوْلِيَّ»: ئۇلارنىڭ سېپىدىكى بۆلۈنۈش ئۇلارنىڭ خەلقئارا مەيداننى ھېلىمۇ تەۋرەتمەكتە.

ضَغْضَعٌ: كۈچسىز، ئاجىز، زەئىپ.

ضَغْضَعَةٌ: بويسۇنماق، ئىتائەت قىلماق، قىيىن،

قاتتىقلىق.

ضَغَطَ يَضْغَطُ ضَغْطًا: ئۆلتۈردى، ھالاك قىلدى، قىرىپ تاشلىدى.

ضَعَّفَ يُضَعِّفُ تَضْعِيفًا الشَّيْءَ: ھەسسىلەپ ئاشۇردى، كۆپەيتتى.

ضَعَّفَهُ: ئۇنى ئاجىز، دەپ قارىدى، كۆچسىز ھېسابلىدى.

ضَعَّفَ الْحَدِيثَ: ھەدىسنى زەئىپكە چىقاردى.

ضَعَفَ يَضْعَفُ ضَعْفًا وضُعْفًا الشَّيْءَ: ھەسسىلەپ ئاشۇردى.

ضَعَفَ يَضْعَفُ ضَعْفًا: زەئىپلەشتى، ئاجىزلاشتى.

ضَعُفَ يَضْعُفُ ضَعَفَةً وَضَعَافِيَةً: زەئىپلەشتى، ئاجىزلاشتى.

«ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ» ‹قرآن›: بۇتمۇ ۋە (ئۇنىڭغا) چوقۇنغۇچىمۇ ئاجىزدۇر.

«وَمَاضَعُفُوا وَمَااسْتَكَانُوا» ‹قرآن›: ئۇلار بوشاشمىدى، باش ئەگمىدى.

ضُعْفٌ: ئاجىزلىق، كۆچسىزلىك.

اَلضَّعْفُ الْعَصَبِيّ: نېرۋا ئاجىزلىقى.

﴿اللهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ﴾ ‹قرآن›: ئاللاھ سىلەرنى ئاجىز ياراتتى.

ضَعْفُ الذَّاكِرَةِ: ئەستە تۇتۇشنىڭ ئاجىزلاپ كېتىشى.

ضَعْفُ الْبُنْيَةِ: جىسمانىي ئاجىزلىق.

ضَعْفُ الإِدَارَةِ: باشقۇرۇش ئىقتىدارى ئاجىزلىق.

اَلضَعْفُ الْعَقْلِي: ئەقلىي ئاجىزلىق.

ضَعْفُ الأُسْلُوبِ: ئۇسلۇبنىڭ ناچارلىقى.

ضَعْفُ الْقَلْبِ: يۈرەكنىڭ ئاجىزلىقى.

ضِعْفٌ ج أَضْعَافٌ: ئوخشاش مىقدار، ئوخشاش ھەسسە.

ثَلاَثَةُ أَضْعَافٍ: ئۈچ ھەسسە.

أَضْعَافُ الْكِتَابِ: كىتابنىڭ ھاشىيىسى، كىتابنىڭ قۇر ئارىلىقى.

ضَعْفَانٌ ج ضَعَافَى: ئاجىز، كۆچسىز.

ضَعِلَ يَضْعَلُ ضَعَلاً: (يېقىن تۇغقانلارنىڭ توي قىلىشى سەۋەبىدىن) بەدەنىنىڭ ئورۇقلاپ كېتىشى.

ضَعُوفٌ: ئاجىز، كۆچسىز.

ضَعِيفٌ ج ضِعَافٌ وَ ضُعَفَاءُ وَ ضَعَفَةٌ وَ ضَعْفَى م ضَعِيفَةٌ: ئاجىز، كۆچسىز، زەئىپ، بوش.

ضَعِيفُ الإِرَادَةِ: ئىرادىسىز، بوشاڭ.

﴿فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا﴾ ‹قرآن›: ئەگەر قەرز ئالغۇچى ئادەم ئەخمەق (يەنى، خودبىن، ئەقىلسىز، ئىسراپخور) ياكى ئاجىز (يەنى، كىچىك بالا ياكى بەكمۇ قېرى) بولسا.

«هَلْ تُنْصَرُونَ وَتُرْزَقُونَ إِلاَّ بِضُعَفَائِكُمْ» ‹حديث›: سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىكى ئاجىز كىشىلەرنىڭ بەرىكاتىدىن ئاللاھ سىلەرگە مەدەت قىلىپ تۇرىدۇ ۋە رىزىقلارنى بېرىپ تۇرىدۇ.

ضَعِيفُ الْعَقْلِ: دۆت، بەمسىز، كەم ئەقىل.

ضَعِيفُ الْقَلْبِ: يۈرەكسىز، قورقۇنچاق.

اَلضَّعِيفُ مِنَ الْكَلاَمِ: پاساھەتسىز سۆز.

ضَعِيفُ الْبُنْيَةِ: جىسمانىي ئاجىزلىق.

اَلضَّعِيفَانِ: ئايال ۋە قۇل.

حُكُومَةٌ ضَعِيفَةٌ: ئاجىز ھۆكۈمەت.

«اِتَّقُوا اللهَ فِي الضَّعِيفَيْنِ» ‹حديث›: ئىككى ئاجىز توغرۇلۇق ئاللاھدىن قورقۇڭلار.

ضَغَا يَضْغُو ضَغْوًا وَ ضُغَاءً الْقِطّ: مۈشۈك مىياڭلىدى.

ضَغَا يَضْغُو ضُغُوًّا الْمَقْهُورُ إِلَيْهِ: كۆچۈكلەندى، خۇشامەت قىلدى.

ضُغَاءٌ: ئىڭراش.

ضَغَبَ يَضْغَبُ ضَغْبًا الذِّئْبُ: بۆرە ھۇۋلىدى.

ضَغَثَ يَضْغَثُ ضَغْثًا الْحَدِيثَ: سۆزنى

ئارىلاشتۇرۇۋەتتى، گېپى قۇلاشمىدى.

ضِغْثٌ ج أَضْغَاثٌ: بىر تۇتام، بىر باغلام؛ بىر سىقىم.

ضِغْثٌ عَلَى إِبَّالَةٍ: ئوت ئۈستىگە ياغ چاچماق؛ بارغانسېرى يامانلاشماق.

«وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ» «قرآن»: (ئۇنىڭغا) قولۇڭ بىلەن بىر باغلام چۇۋىنى ئېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن (ئايالىڭنى) ئۇرغىن.

أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ: قالايمىقان چۈش، يامان چۈش؛ خام خىيال، قۇرۇق ئارزۇ.

﴿قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ﴾ «قرآن»: ئۇلار ئېيتتى: «بۇ بىر قالايمىقان چۈش ئىكەن».

ضَغَطَ يَضْغِطُ ضَغْطًا ــ هُ: باستى، سىقتى، قىستى، ئەزدى، مەجبۇر قىلدى.

ضَغَطَ عَلَيْهِ: قىستى؛ بېسىم ئىشلەتتى.

ضَغَطَ الْكَلَامَ: سۆزنى بەك قىسقارتىۋەتتى.

ضَغَطَ الْكَلِمَةَ عِنْدَ النُّطْقِ بِهَا: سۆزنى گەۋدىلەندۈردى.

«لَمْ يَكُنْ يَرْغَبُ فِي الْعَمَلِ الْإِدَارِي وَ لَكِنَّهُ ضُغِطَ عَلَيْهِ لِقَبُولِهِ»: ئۇ مەمۇر ئىشقا قىزىقمايتتى، لېكىن بۇ ئىشنى قىلىشقا ئۇنىڭغا بېسىم ئىشلىتىلدى.

ضَغْطٌ: باسماق، سىقماق، قىسماق؛ ئەزمەك، مەجبۇر قىلماق.

إِنْزَعْ كُلَّ مَسَامِيرِ الضَّغْطِ عَنِ الْجِدَارِ: تامدىن باسما (قالپاقلىق) مىخنى يۇلۇۋەت.

ضَغَطَ عَلَى مَعْجُونِ الْأَسْنَانِ: چىش پاستىسىنى سىقتى.

ضَغْطُ الدَّمِ: قان بېسىم.

ضَغْطٌ كَهْرَبَائِيٌّ: توك بېسىمى.

اَلضَّغْطُ الْهَوَائِيّ: ئاتموسفېرا بېسىمى، ئاتموسفېرا.

مِيزَانُ الضَّغْطِ: پاراگراف (ئۆزى يازىدىغان بارومېتىر)، مانومېتىر.

رَفَعَ بِيَدَيْهِ ضَغْطًا 80 كِيلُوغرَامًا: قولى بىلەن 80 كىلوگرامنى كۆتۈرۈۋەتتى.

يَقْبَلُ الضَّغْطَ: باسقىلى بولىدىغان، بېسىمنى قوبۇل قىلىدىغان.

تَحْتَ ضَغْطِ الرَّأْيِ الْعَامّ: جامائەت پىكرىنىڭ بېسىمى ئاستىدا.

ضَغْطٌ خَارِجِيٌّ: تاشقى بېسىم.

«سَحِبَ الرَّئِيسُ إِسْتِقَالَتَهُ تَحْتَ ضَغْطِ الرَّأْيِ الْعَامّ»: رەئىس جامائەت پىكرىنىڭ بېسىمى ئاستىدا ئىستېپانامىسىنى قايتۇرۇۋالدى.

وَقَفَ الطَّبِيبُ بِجَانِبِيْ وَقَاسَ ضَغْطَ دَمِي: دوختۇر يېنىمدا تۇرۇپ قان بېسىممىنى تەكشۈردى.

ضَغْطَةٌ ج ضَغَطَاتٌ: تارلىق، بېسىم، مەجبۇرلىماق، زورلاش.

ضَغَمَ يَضْغَمُ ضَغْمًا الشَّيْءَ: چىڭ چىشلىدى.

ضَغِنَ يَضْغَنُ ضَغَنًا عَلَيْهِ: نەپرەتلەندى، ئۆچمەنلىك قىلدى، ئاداۋەت ساقلىدى.

ضَغِنَ الْعُودُ: ياغاچ قىيسىپ قالدى.

ضَغِنَتِ الدَّابَّةُ: هايۋان شەپشۈك بولدى.

ضَغِنَ صَدْرُهُ: كۆڭلىدە ئاداۋەت ساقلىدى.

ضِغْنٌ ج أَضْغَانٌ: ئۆچمەنلىك، دۈشمەنلىك؛ قىڭغىرلىق؛ ئىشتىياق؛ تەرەپ؛ تاغ قولتۇقى.

ضَغِنٌ: ئۆچ، ئاداۋەت ساقلىغۇچى.

اَلْمُوَاطِنُونَ يُضْمِرُونَ الْعَدَاءَ وَالضِّغْنَ لِلْمُحْتَلِّينَ: ۋەتەنداشلار باسقۇنچىلارغا ئۆچ ـ ئاداۋەت ساقلايدۇ.

ضَغِيفَةٌ: ياپىيشىل باغچە.

ضَغِينَةٌ ج ضَغَائِنُ: ئۆچمەنلىك، ئاداۋەت.

«لَا يُضْمِرُ لِأَحَدٍ ضَغِينَةً أَوْ كَرَاهِيَةً»: هېچ ئادەمگە ئۆچمەنلىك ساقلىمايدۇ.

ضَفَا يَضْفُو ضَفْوًا الْإِنَاءُ: قاچا تېشىپ كەتتى.

ضَفَا الرَّأْسُ: چاچلىق بولدى.

ضَفَا الشَّيْءُ: ئۆستى، ئاۋۇدى، جىقلىدى.

ضَفَا الْحَوْضُ: كۆل تاشتى.

ضَفَا: قىرغاق، تەرەپ.

لِكُلِّ شَيْءٍ ضَفْوَانِ: ھەرقانداق نەرسىنىڭ ئىككى تەرىپى بار.

ضِفَارٌ ج ضُفُرٌ: ئۇلاغ (ئېگەرنىڭ)؛ ئۆرۈلگەن چاچنى باغلايدىغان نەرسە.

ضَفَدَ يَضْفَدُ ضَفْدًا فُلَانًا: شاپىلاق بىلەن ئۇردى.

ضِفْدَعٌ ج ضَفَادِعُ وَ ضَفَادٍ (الضَّفَادِي) الواحدة ضِفْدَعَةٌ: يېشىل پاقا.

ضِفْدَعُ الطِّينِ: چارپاقا.

﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ﴾ «قرآن»: ئۇلارغا سۇ ئاپىتى، چېكەتكە، پىت، پاقا (بالالىرىنى) ئەۋەتتۇق.

ضَفَرَ يَضْفِرُ ضَفْرًا الشَّعْرَ: چاچنى ئۆرۈدى.

ضَفَرَ الْحَبْلَ: ئارغامچىنى ئەشتى.

ضَفْرٌ: تولۇماق، ئۆرۈمەك، ئەشمەك.

ضَفْرٌ ج ضُفُورٌ وَ أَضْفَارٌ: ئۇلاغ (ئېگەرنىڭ).

ضَفَطَ يَضْفَطُ ضَفْطًا الرَّجُلُ: ھاجەت قىلدى.

ضَفَطَ بِسِلْحِهِ: قۇش ماياقلىدى.

ضَفُطَ يَضْفُطُ ضَفَاطَةً: باداش قورساق بولدى؛ دۆت بولدى.

ضَفَّ يَضِفُّ ضَفًّا وَ ضَفَفًا الْقَوْمُ: تاماق، سۇ قاتارلىقلارنى ئېلىش ئۈچۈن قىستاشتى.

ضَفَفٌ: كەمبەغەل، نامرات، يوقسۇللۇق، موھتاجلىق.

ضَفَّازٌ: گەپ توشۇغۇچى، پىتنىخور، سۆخەنچى.

ضَفَّةٌ ج ضِفَافٌ: بىر توپ، بىر تۈركۈم، بىر بۆلۈك؛ قىرغاق.

ضَفَّةٌ مِنَ النَّاسِ: بىر بۆلۈك كىشىلەر.

ضَفَّةُ النَّهْرِ: دەريا بويى.

ضِفَّةٌ ج ضِفَفٌ: قىرغاق.

ضِفَّةُ النَّهْرِ: دەريا بويى.

الضِّفَّةُ الْغَرْبِيَّةُ: غەربىي قىرغاق (ئىئوردان دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقى).

ضَفَّرَ يُضَفِّرُ تَضْفِيرًا الشَّعْرَ: چاچنى ئۆرۈدى.

ضَفَنَ يَضْفِنُ ضَفْنًا بِالشَّيْءِ: نەرسىنى ئاتتى، تاشلىۋەتتى.

ضَفَنَتِ الدَّابَّةُ: ئۇلاغ تەپتى.

ضَفْوَةُ الْعَيْشِ: پاراۋان تۇرمۇش.

ضَفِيرَةٌ ج ضَفَائِرُ: ئۆرۈمە چاچ.

اَلضَّفِيرَةُ الشَّمْسِيَّةُ: قۇياش سىستېمىسى.

ضَفِيطٌ: باداش قورساق، ئەخمەق، دۆت، مەتو.

ضَكَّ يَضُكُّ ضَكًّا الْأَمْرُ فُلَانًا: باستى، سىقتى.

ضَكَّهُ: ئۇنى كۈچ بىلەن باستى.

ضَكَّهُ بِالْحُجَّةِ: پاكىت بىلەن يەڭدى، رەددىيە بەردى.

ضَكَلٌ: ئاز سۇ.

ضَلَالٌ. ضَلَالَةٌ: گۇمراھلىق، ئازغۇنلۇق.

«أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ» «قرآن»: بىلىڭلاركى، قىيامەت توغرۇلۇق مۇجادىلە قىلىدىغانلار ئەلۋەتتە چوڭقۇر گۇمراھلىقتىدۇر.

ضَلَعَ يَضْلَعُ ضَلْعًا الشَّيْءُ: ئەگىلدى.

ضَلَعَ عَلَى فُلَانٍ: پالانىغا بولۇشۇپ زۇلۇم قىلدى.

ضَلَعَ عَنِ الْحَقِّ: ھەقتىن ئاغدى، ئاداشتى.

ضَلُعَ يَضْلُعُ ضَلَاعَةً: ساغلام بولدى، كۈچلۈك بولدى.

ضَلِعَ يَضْلَعُ ضَلَعًا: قىڭغايدى، ئەگىلدى.

ضَلِعَ مَعَهُ: ئۇنىڭغا بولۇشتى.

ضِلْعٌ ج ضُلُوعٌ وَ أَضْلَاعٌ وَ أَضْلُعٌ: قوۋۇرغا، قوۋۇرغا سۆڭىكى؛ كۋادرات مېتىر.

ضِلْعٌ عَنِ الْبِطِّيخِ: بىر تىلىم قوغۇن.

ضِلْعٌ هَنْدَسِيٌّ: يان، يان تەرەپ.

مُتَاوِزِي الْأَضْلَاعِ: پاراللېل، تۆت تەرەپلىك، پاراللېلوگرام.

كَتَمَ أَحْزَانَهُ بَيْنَ ضُلُوعِهِ: غەم- قايغۇسىنى ئىچىدە ساقلىدى.

ضَلَعٌ: ياردەملەشمەك.

ضَلَعُهُ مَعَهُ: ئۇ ئۇنىڭ بىلەن شېرىك.

ضَلَّ يَضِلُّ ضَلَالًا وَ ضَلَالَةً: ئازدى، ئاداشتى، گۇمراھ بولدى.

ضَلَّ عَنِ الطَّرِيقِ: يولدىن ئازدى، خاتا يولغا كىردى.

﴿وَمَنْ يَعْصِ اللهَ وَ رَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا﴾ «قرآن»: كىمكى، ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلسا، ھەقىقەتەن ئۇ ئوپئوچۇق ئازغان بولىدۇ.

ضَلَّ الشَّيْءُ عَنْهُ: يوقالدى، تۈگىدى.

ضَلَّعَ يُضَلِّعُ تَضْلِيعًا: ئەگدى، قىڭغايتتى.

ضَلَّلَ يُضَلِّلُ تَضْلِيلًا: ئازدۇردى، ئاداشتۇردى، يولدىن چىقاردى.

ضَلَّلَهُ: ئالدىدى، ساختا قىلدى.

ضِلِّيلٌ ج ضِلِّيلُونَ: ئازغۇن.

مَلِكٌ ضِلِّيلٌ: جاھىلىيەت دەۋرىدىكى مەشھۇر شائىر ئىمرىئۇل قەيسنىڭ لەقىمى.

ضُلْمَةٌ ج ضُلُمَاتٌ: قورۇغان، سەي، قىيما.

ضُلُوعٌ ج ضِلْعٌ: ئوي- دۆڭ يەر، ئېگىز-پەس يەر.

ضَلِيعٌ ج ضُلَعٌ: ساغلام، قاۋۇل، كۈچلۈك، كۈچتۈڭگۈر.

ضَلِيعُ الْفَمِ: ئېغىزى يوغان.

ضِمادٌ وَ ضِمَادَةٌ ج ضَمَائِدُ وَ أَضْمِدَةٌ: بىنت (جاراھەت تاڭىدىغان)؛ كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش؛ تېڭىقچى، تېڭىقچىلىق كەسپى.

نَزَعَ الضِّمَادَةَ الَّتِي أَدَارَهَا عَلَى عَيْنَيْهِ: كۆزىنى تېڭىپ قويغان تېڭىقنى ئېچىۋەتتى.

ضِمَارٌ: ئىشەنچسىز ئىش.

مَالٌ ضِمَارٌ: قايتۇرۇۋالغىلى بولمايدىغان مال- مۈلۈك.

ضِمَامٌ: قىسقۇچ.

ضَمَانٌ ج ضَمَانَاتٌ م ضَمَانَةٌ: كېپىللىك قىلماق، ھۆددە قىلماق، كاپالەت؛ ۋەزىپە، مەجبۇرىيەت.

شِرْكَةُ الضَّمَانِ: سۇغۇرتا شىركىتى.

اَلضَّمَانُ الْجَمَاعِيّ: كوللېكتىپنىڭ بىخەتەرلىكى.

ضَمَانُهُ عَلَيَّ: مەن ئۇنىڭغا كاپالەتلىك قىلىمەن.

ضَمَانٌ لِمُدَّةِ عَامٍ: بىر يىللىق كاپالەتكە ئىگە.

ضَمَانَةٌ ج ضَمَانَاتٌ: كېپىللىك خەت، كاپالەتنامە.

ضَمَانَةٌ مَالِيَّةٌ: گۆرۈ پۇلى، رەنە پۇلى، كاپالەت پۇلى.

ضَمَجَ يَضْمُجُ ضَمْجًا جَسَدَهُ: بەدىنىگە خۇش پۇراق سۈركىدى.

ضَمَجَ بِالْأَرْضِ: يەرگە چاپلىشىۋالدى.

ضَمَجٌ: ئاپەت.

ضَمْجَةٌ ج ضَمَجٌ: چوسا.

ضَمَخَ يَضْمُخُ ضَمْخًا بِالطِّيبِ: خۇش پۇراق نەرسە سۈركىدى.

ضَمَّخَ بِالتَّوَابِلِ: دورا- دەرمەك ئىشلەتتى.

ضِمْخَةٌ: خۇش پۇراق سۈرۈۋالماق؛ خوتۇن، ئايال؛ سېمىز چىشى تۆگە.

ضَمَدَ يَضْمُدُ / يَضْمِدُ ضَمْدًا الْجُرْحَ: جاراھەتنى تاڭدى، ئورىدى.

«ضَمَدَتِ الْمُمَرِّضَةُ جَرَاحَ الْمَرِيضِ»: سېسترا قىز ئاغرىقنىڭ يارىسىنى تاڭدى.

«ضَمَدَ بِالْمِنْدِيلِ دُمُوعَهُ»: ياغلىق بىلەن ياشلىرىنى سۈرتتى.

ضِمْدٌ: ئاياللىك ئاشنىسى.

ضَمِرَ وَ ضَمُرَ يَضْمُرُ ضُمُورًا الرَّجُلُ: كىشى ياداپ

كەتتى، ئۈرۈقلاپ كەتتى.

ضَمَرَ الشَّيْءُ: تارايدى، قىسقىرىدى، قورۇلدى.

ضَمَرَ جِسْمُهَا بِسبَبِ الدَّاءِ: كېسەل سەۋەبى بىلەن ياداپ كەتتى.

ضُمْرٌ: ئۈرۈقلۇق، ياداڭغۇلۇق، سولغۇنلۇق.

ضَمْزٌ ج ضُمُوزٌ: تۆپىلىك، ئېگىزلىك.

ضَمَسَ يَضْمِسُ ضَمْسًا الشَّيْءَ: يوشۇرۇن چاينىدى.

ضَمْضَامٌ: تەمەخور، ئاچ كۆز.

ضَمْضَمَ يُضَمْضِمُ ضَمْضَمَةً الأَسَدُ: يولۋاس ھۆركىرىدى.

ضَمْضَمٌ ج ضَمَاضِمُ: غەزەپلەنگەن يولۋاس، تويىمىغۇر ئاچ كۆز، بېخىل.

ضَمَّ يَضُمّ ضَمًّا الشَّيْءَ: يىغدى، توپلىدى، جەملىدى.

ضَمَّةٌ: بىرلىككە كەلتۈردى.

ضَمَّ الأَعْدَادَ: سانلارنى قوشتى، كۆپەيتتى.

ضَمَّ إِلَى: قوشتى، ئۇلىدى.

«وَاضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ» ‹قرآن›: قولۇڭنى يىغىۋالغىن.

ضَمَّ الْحَرْفَ: پەش ئوقۇدى.

«يَضُمّ الْكِتَابُ عَدَدًا كَبِيْرًا مِنَ الْقَصَائِدِ الْحَدِيْثَةِ»: كىتاب زور بىر تۈركۈم قەسىدىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان.

«مَا إِنْ رَأَتْ وَلَدَهَا بَيْنَ الْمُسَافِرِيْنَ الْعَائِدِيْنَ حَتَّى ضَمَّتْهُ إِلَى صَدْرِهَا»: قايتىپ كەلگەن يولۇچىلار ئارىسىدا بالىسىنى كۆرۈپلا باغرىغا باستى.

ضَمٌّ. ضَمَّةٌ: پەش (ـُ).

ضَمَّةُ زُهُورٍ: گۈلدەستە.

«وَافَقَتِ الْهَيْئَةُ الإِدَارِيَّةُ عَلَى ضَمِّ أَعْضَاءٍ جُدُدٍ إِلَى جَمْعِيَّتِهَا»: باشقۇرۇش ھەيئىتى ئۆزىنىڭ جەمئىيىتىگە يېڭى ئەزالارنى قوبۇل قىلىشقا قوشۇلدى.

ضَمَّ الصُّفُوفَ: سەپلەرنى بىرلىككە كەلتۈردى.

ضَمَّخَ يُضَمِّخُ تَضْمِيْخًا بِالطِّيْبِ: خۇش پۇراق نەرسە ئىشلەتتى.

«ضَمَّخَتْ شَفَتَيْهَا بِالْحُمْرَةِ الْفَاقِعَةِ»: لەۋ سۈرۈخى سۈرتىۋالدى.

ضَمَّدَ يُضَمِّدُ تَضْمِيْدًا الْجُرْحَ: جاراھەتنى پۇختا تاڭدى.

ضَمَّرَ يُضَمِّرُ تَضْمِيْرًا الْفَرَسَ لِلسِّبَاقِ: ئاتنى چاپتۇرۇپ ئۈرۈقلاتتى، كۆندۈردى.

ضَمَّرَةٌ: ئۇنى بويسۇندۇردى.

ضَمَّنَ يُضَمِّنُ تَضْمِيْنًا الشَّيْءَ: ئۆز ئىچىگە ئالدى؛ ھۆددە قىلدى.

ضَمَّنَهُ: ئۇنى كېپىل قىلدى.

«ضَمَّنَ بَحْثَهُ آحْدَثَ النَّظَرِيَّاتِ فِي حَقْلِهِ»: ئىلمىي ماقالىسىگە ئۆز ساھەسىدىكى ئەڭ يېڭى نەزەرىيىلەرنى كىرگۈزدى.

ضَمِنَ يَضْمَنُ ضَمْنًا وَ ضَمَانًا الشَّيْءَ: كاپالەت بەردى، ۋەدە بەردى، كاپالەت قىلدى، كېپىل بولدى.

«لاَ بُدَّ لِطَالِبِ الْبِعْثَةِ مِنْ كَفِيْلٍ يَضْمَنُهُ قَبْلَ الإِلْتِحَاقِ بِجَامِعَتِهِ»: چەت ئەلگە چىقىدىغان ئوقۇغۇچىغا ئۇنىۋېرسىتېتقا كىرىشتىن بۇرۇن، ئۇنىڭغا كېپىللىك قىلىدىغان كېپىل بولۇش لازىم.

مَنْ يَضْمَنُ لَنَا أَنَّ الْوَضْعَ سَيَكُوْنُ غدًا أَفْضَلُ مِمَّا هُوَ عَلَيْهِ الْيَوْمَ: ئەتىكى ۋەزىيەتنىڭ بۈگۈنكىدىن ياخشى بولۇشىغا كىم كېپىللىك قىلىدۇ.

ضِمْنٌ: ئىچى، تەركىبى قىسمى.

ضِمْنَ كَذَا: ...نىڭ ئىچىدە، ... نىڭ ئارىسىدا.

مَفْهُومٌ ضِمْنًا: مەزمۇنلۇق، مەنىلىك.

صِرَاحَةً أَوْ ضِمْنًا: ئاشكارا ياكى يوشۇرۇن.

ضِمْنَهُ: ئۇنىڭ ئىچىدە.

مِنْ ضِمْنِهَا: ئۇ جۈملىدىن.

«يُفْهَمُ مِنْ ضِمْنِ كَلاَمِهِ أَنَّهُ غَيْرُ مُوَافِقٍ»: ئۇنىڭ

سۆزىدىن ئۇنىڭ قوشۇلمايدىغانلىقى چىقىدۇ.

«لَكَ أَنْ تَتَصَرَّفَ بِالْأَمْرِ ضِمْنَ مَا اتَّفَقْنَا»: ئىشنى سەن بىز كېلىشكەن دائىرە ئىچىدە ئېلىپ بارساڭ بولىدۇ.

ضِمْنًا: ئۆز ئىچىگە ئالماق، ئىچىدە بولماق، تەركىبىدە بولماق.

يَدُلُّ مَوْقِفُهُ عَلَى أَنَّهُ لاَيُؤَيِّدُ الْمَشْرُوْعَ إِنْ لَمْ يُصَرِّحْ بِهِ: گەرچە ئۇ ئوچۇق دېمىگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ پوزىتسىيىسى ئۇنىڭ بۇ لايىھىنى قوللىمايدىغانلىقىنى ئاستىرتىن كۆرسىتىپ تۇرۇپتۇ.

ضِمْنِيٌّ: يوشۇرۇنچە، ئاستىرتتىن.

ضُمُورٌ: ئورۇقلۇق، ياداڭغۇلۇق، سولغۇنلۇق.

ضَمِيْرٌ ج ضَمَائِرُ: ۋىجدان، قەلب.

حَيُّ الضَّمِيْرِ: ۋىجدانلىق.

فَاقِدُ الضَّمِيْرِ: ۋىجدانسىز.

مُسْتَرِيْحُ الضَّمِيْرِ: خاتىرجەم، بەخىرامان.

تَأْنِيْبُ الضَّمِيْرِ: روھىي ئازاب.

شَرِيْعَةُ الضَّمِيْرِ: تەبىئەت قانۇنى.

لاَ ضَمِيْرَ عِنْدَهُ: ۋىجدانسىز.

عَذَابُ الضَّمِيْرِ: ۋىجدان ئازابى.

ضَمِيْلَةٌ ج ضَمَائِلُ: مېيىپ ئايال، توكۇر ئايال.

ضَمِيْمٌ م ضَمِيْمَةٌ ج ضَمَائِمُ: دوست، ئاغىنە، بۇرادەر، ھەمراھ، ئۈلپەت، شېرىك.

ضَمِيْنٌ ج ضُمَنَاءُ: كېپىل، مەسئۇل، جاۋابكار؛ خىزمەتچى.

ضَنَا يَضْنُو ضَنْوًا وَ ضَنًّا نَصِيْبُ فُلَانٍ: پالانىنىڭ ھەسسىلىكى كۆپ بولدى.

ضَنَتِ الْمَرْأَةُ: ئايال كۆپ باللىق بولدى.

ضَنَأَ يَضْنَأُ ضَنْأً وَ ضُنُوءًا الْمَالُ: مال كۆپەيدى.

ضَنَأَتِ الْمَرْأَةُ: ئايال كۆپ باللىق بولدى.

ضَنَأَ فِي الْأَرْضِ: يول يۈردى.

ضَنْءٌ ج ضُنُوءٌ: نەسىل، ئەۋلاد، بالا-چاقا، ئەسلىي.

ضَنْأَةٌ. ضُنَاءَةٌ: زۆرۈر، لازىم.

ضَنْطٌ: تار.

ضَنَطٌ: ماي؛ روھلۇق، شوخ، جانلىق؛ ھاكاۋۇر.

ضَنُكَ يَضْنُكُ ضَنَاكَةً: ئاجىزلاپ كەتتى، بوشاپ كەتتى؛ ناچارلىشىپ كەتتى.

ضَنُكَ عَيْشُهُ: تۇرمۇشى نامراتلىقتا ئۆتتى.

ضَنْكٌ: قىيىنچىلىق، كەمبەغەللىك، تارلىق.

عَيْشٌ ضَنْكٌ: قىيىن تۇرمۇش.

﴿وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيْشَةً ضَنْكًا﴾ ‹قرآن›: كىمكى مېنىڭ زىكرىمدىن يۈز ئۆرۈيدىكەن، ئۇنىڭ ھاياتى تار (يەنى، خاتىرجەمسىز) بولىدۇ.

ضَنَّ يَضَنُّ ضَنًّا وَ ضِنَّةً وَ ضَنَانَةً وَ مَضَنَّةً: بېخىللىق قىلدى.

ضَنَّ بِعِلْمِهِ: ئىلمىگە بېخىللىق قىلدى.

ضَنَّ بِوَقْتِهِ: ۋاقتىنى ئايىدى.

ضِنٌّ: ئەتىۋارلىق نەرسە، بىرىشكە كۆزى قىيمايدىغان نەرسە.

ضَنٌّ: ماجالى قالمىغان، ئورۇق.

ضِنْوٌ / ضَنْوٌ: بالا-چاقا.

لَهُ ضَنْوٌ كَثِيْرٌ: ئۇنىڭ بالا-چاقىسى جىق.

ضَنِيَ يَضْنَى ضَنًى وَ ضَنَاءً: ئاغرىقتىن جۈدەپ كەتتى، ياداپ كەتتى.

ضَنًى: ئاجىز، جۈدەڭ، ياداڭغۇ.

ضَنِيْنٌ ج أَضِنَّاءُ م ضَنِيْنَةٌ ج ضَنَائِنُ: بېخىل، پىخسىق.

﴿وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِيْنٍ﴾ ‹قرآن›: ئۇ غەيبنى تەبلىغ قىلىشتا بېخىل ئەمەستۇر.

ضَنِيٌّ ج أَضْنِيَاءُ: كېسەل، ئاغرىق.

ضَهَبَ يَضْهَبُ ضَهْبًا اللَّحْمَ بِالنَّارِ: گۆشنى كاۋاپ

قىلدى.

ضَهَبَ يَضْهَبُ ضُهُوبًا الرَّجُلُ: كىچىكىپ ئۆستى، ئاجىزلىدى.

ضَهْبُ الْقَوْمِ: قوۋمنىڭ چۆپرەندىسى.

ضَهَتَ يَضْهَتُ ضَهْتًا الشَّيْءَ: قاتتىق دەسسىدى.

ضَهَدَ يَضْهَدُ ضَهْدًا الرَّجُلَ: كىشىنى ئەزدى، زۇلۇم قىلدى، ئازار بەردى، خارلىدى.

ضُهْدَةٌ: ئەزمەك، بويسۇندۇرماق، بوزەك قىلماق.

هُوَ ضُهْدَةٌ لِكُلِّ أَحَدٍ: ئۇنى ھەممە ئادەم بوزەك قىلىدۇ.

ضَهَرَ يَضْهَرُ ضَهْرًا الْجَبَلَ: تاغقا ياماشتى، تاغقا چىقتى.

ضَهْرٌ: تاشپاقا؛ چۆش، چۆش ۋاقتى.

ضَهْرٌ ج ضُهُورٌ: چوققا، تاغ چوققىسى؛ جىلغا، ۋادى.

ضَهَزَ يَضْهَزُ ضَهْزًا — هُ: ئۇنى قاتتىق دەسسىدى.

ضَهَزَتِ الدَّابَّةُ: ئۇلاغ قاتتىق دەسسىۋەتتى.

ضَهْلٌ: ئاز سۇ.

ضَهُولٌ ج ضُهُلٌ: تۇخۇم تۇغۇۋاتقان تۆگە قۇش.

ضَهِيَ يَضْهَى ضَهًا وَ ضَهِّي ـ تِ الْمَرْأَةُ: ئايال جىگىرىكىپ قالدى.

ضَهِيَتِ الْأَرْضُ: زېمىن چۆللىشىپ قالدى.

ضَهِيدٌ: قاتتىق.

ضَهِيٌّ: ئوخشاش، ئوخشاشلىق، ئوخشاپ كېتىدىغان.

ضَوْءٌ ج أَضْوَاءٌ: نۇر، يورۇقلۇق.

ضَوْءُ الشَّمْسِ: كۈن نۇرى، ئاپتاپ.

ضَوْءُ الْقَمَرِ: ئاي يورۇقى، ئايدىڭ.

عَلَى ضَوْءِ كَذَا: ئاساسەن، بىنائەن، بويىچە.

شَهِدَ الضَّوْءَ فِي هَذِهِ الْحَيَاةِ: تۇغۇلدى، دۇنياغا كەلدى؛ (نەشردىن) چىقتى.

ضَوْءٌ أَمَامِيٌّ: (ماشىنىنىڭ) ئالدىنقى چىرىغى.

ضَوْءٌ خَلْفِيٌّ: (ماشىنىنىڭ) كەينى چىرىغى.

ضَوْءٌ جَانِبِيٌّ: (ماشىنىنىڭ) يان چىرىغى.

أَلْقَى الضَّوْءَ عَلَى الْمَوْضُوعِ: ماۋزۇنى يورۇتۇپ بەردى.

«يُتَابِعُ بَحْثَهُ فِي ضَوْءِ النَّظَرِيَّاتِ الْحَدِيثَةِ»: تەتقىقاتىنى يېڭى نەزەرىيىلەر بويىچە ئېلىپ بارماقتا.

«كَانَتِ الْمَدِينَةُ تَجْتَذِبُهُ بِأَضْوَائِهَا»: شەھەر ئۆزىنىڭ يورۇقلۇقى بىلەن ئۇنى جەلپ قىلماقتا.

ضِوَاءٌ: نۇر، يورۇقلۇق، نۇرلۇق.

ضَوْئِيٌّ: نۇرلۇق، يورۇقلۇق، پارلاق.

اَلسَّنَةُ الضَّوْئِيَّةُ: يورۇقلۇق يىلى، نۇر يىلى.

إِشَارَاتٌ ضَوْئِيَّةٌ: ئوت نۇرى ئارقىلىق سىگنال بەرمەك.

اَلْأَشِعَّةُ الضَّوْئِيَّةُ: نۇر، يورۇقلۇق.

ضَوْجٌ ج أَضْوَاجٌ: ۋادىنىڭ بۇرۇلۇش جايى، بۇرۇلۇش نۇقتىسى.

ضَوْجَانٌ م ضَوْجَانَةٌ: مەھكەم، قاتتىق.

ضُورٌ: قارا بۇلۇت.

ضَوْرٌ . ضَوْرَةٌ: ئاچ، ئاچ قورساق.

ضُورَةٌ ج ضُوَرٌ: ئاجىز، بىچارە، كەمبەغەل.

ضَوْضَاءُ: شاۋقۇن-سۈرەن، غەلۋە-غوۋغا.

ضَوْضَى ج ضَآضِيءُ: شاۋقۇن-سۈرەن، غەلۋە-غوۋغا.

ضَوِطَ يَضْوَطُ ضَوَطًا فَكُّهُ: تاڭلاي سۆڭىكى ئېگىلىپ قالدى.

ضَوْعٌ: تارقىلىش، يېيىلىش.

ضَوْعُ الرَّائِحَةِ: خۇش پۇراقنىڭ تارقىلىشى.

ضَوْنَةٌ ج ضِوَانٌ: كىچىك قىز.

ضَوَّءَ يُضَوِّءُ تَضْوِئَةً الْمِصْبَاحَ: چىراغ ياقتى.

ضَوَّءَ الْبَيْتَ: ئۆينى يورۇتتى.

«بَدَا النَّهَارُ كَأَنَّهُ يُضَوِّءُ بِالْقَمَرِ لَا بِالشَّمْسِ»: كۈندۈزى قۇياش بىلەن ئەمەس، بەلكى ئاي بىلەن

يورۇغاندەك يورۇدى.

ضَوَّحَ يُضَوِّحُ تَضْوِيحًا اللَّبَنَ بِالْمَاءِ: سۈتكە سۇ ئارىلاشتۇرۇۋەتتى.

ضَوَّرَ يُضَوِّرُ تَضْوِيرًا الرَّجُلُ ضَيْفَهُ: مېھمىنىنى ئاچ قويدى.

ضَوَّرَةُ الْجُوعِ: ئاچلىقتىن ئىچلىرى تارتىشىپ كەتتى.

ضَوَّطَ يُضَوِّطُ تَضْوِيطاً الْأَشْيَاءَ: تۈپلىدى، جەملىدى.

ضَوَّعَ يُضَوِّعُ تَضْوِيعًا: ھىدىنى كۆچەيتتى.

ضَوَى يَضْوِي ضَيًّا إِلَيْهِ: مايىل بولدى، قوشۇلدى.

ضَوِيَ يَضْوَى ضَوًى: ئاجىز بولدى، جۇدىدى.

ضِيَاءٌ: نۇر، يورۇقلۇق، نۇرلۇق.

«هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَّالْقَمَرَ نُورًا» ‹قرآن›: ئاللاھ قۇياشنى نۇر چاچقۇچى، ئاينى نۇرلۇق قىلىپ ياراتتى.

ضَيَاعٌ: يىتىپ كەتمەك، قولدىن كەتمەك، ھالاك بولماق.

ضِيَافَةٌ: مېھمان قىلماق، كۈتۈۋالماق، زىياپەت بەرمەك.

كَانَ فِي ضِيَافَتِهِ: ئۇنىڭ مېھماندارچىلىقىدا بولدى.

ضَيْحٌ: سۇ قوشۇلغان سۈت، ھەسەل.

ضَيْرٌ: زەرەر، زىيان.

لَا ضَيْرَ: زىيىنى يوق، ھېچقىسى يوق.

﴿قَالُوا لَا ضَيْرَ إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ﴾ ‹قرآن›: سېھىرگەرلەر: «(بۇنىڭدىن بىزگە) ھېچ زىيان يوق، بىز ئەلۋەتتە پەرۋەردىگارىمىزنىڭ دەرگاھىغا قايتقۇچىلارمىز»، دېدى.

ضَبْضَاءُ: شاۋقۇن-سۈرەن، غەلۋە-غوۋغا.

ضِيزَى: ئادالەتسىز، ناھەق.

قِسْمَةٌ ضِيزَى: ئادالەتسىز تەقسىمات.

«تِلْكَ إِذَنْ قِسْمَةٌ ضِيزَى» ‹قرآن›: ئۇنداقتا بۇ ئادالەتسىز تەقسىماتتۇر.

ضَيْعٌ: يىتىپ كەتمەك، قولدىن كەتمەك، ھالاك بولماق.

ضَيْعَةٌ ج ضِيَاعٌ وَ ضِيَعٌ وَ ضَيْعَاتٌ: يەر-مۈلۈك، بايلىق؛ مەھەللە، كەنت.

ضَيْغَمٌ ج ضَيَاغِمُ: چىشلەيدىغان؛ يولۋاس.

ضَيْفٌ ج أَضْيَافٌ وَ ضُيُوفٌ وَ ضِيفَانٌ: مېھمان.

ضَيْفُ الشَّرَفِ: ئەزىز مېھمان.

﴿إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ﴾ ‹قرآن›: بۇلار مېنىڭ مېھمىنىم، مېنى رەسۋا قىلماڭلار.

«مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ» ‹حديث›: كىمكى ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنسە، مېھمىنىنى ھۆرمەت قىلسۇن.

إِكْرَامُ الضَّيْفِ: مېھماننى ھۆرمەتلەش.

حَلَّ ضَيْفًا عَلَى فُلَانٍ: پالانىغا مېھمان بولدى.

ضِيفٌ ج أَضْيَافٌ: قىرغاق، گىرۋەك.

حَضَرَ مُؤْتَمَرًا بِوَصْفِهِ ضَيْفًا: يىغىنغا سىرتتىن قاتناشتى.

ضِيفُ الْوَادِي: ۋادىنىڭ يان تەرىپى.

ضِيفُ الْجَبَلِ: تاغ يامزىلى.

ضَيْقٌ: كەمبەغەللىك، ئېغىرچىلىق، غەم، قايغۇ.

«وَلَاتَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ» ‹قرآن›: ئۇلارنىڭ ھىيلە-مىكرىسىدىن يۈرىكىڭ سىقىلمىسۇن.

ضِيقٌ: تار، تارلىق؛ غەم؛ قىيىنچىلىق.

ضِيقُ ذَاتِ الْيَدِ: قولى قىسقا، نامرات.

ضِيقُ الْوَقْتِ: ۋاقىتنىڭ زىچلىقى.

ضِيقُ الْمَكَانِ: جاينىڭ تارلىقى.

ضِيقُ النَّفَسِ: نەپەسنىڭ سىقىلىشى.

ضِيقُ الْمَقَامِ: ئورۇننىڭ تارلىقى.

«لَا أَسْتَطِيعُ الْإِطَالَةَ فِي الشَّرْحِ لِضِيقِ الْمَقَامِ»: ئورۇن تارلىق قىلىۋاتقاچقا ئۇزۇن چۈشەندۈرۈپ كېتەلمەيمەن.

ضَيْقَةٌ ج ضِيَقٌ وَ ضَيْقٌ: قىيىنچىلىق، يوقسۇللۇق،

ئوگۇشسىزلىق.

ضِيقَةُ الْوَقُودِ: يېقىلغۇ قىسلىقى.

ضَيْكَلٌ ج ضَيَاكِلُ وَ ضَيَاكِلَةٌ: چوك، بۇيۇك؛ يالىڭاچ؛ نامرات، كەمبەغەل.

ضَيْمٌ ج ضُيُومٌ: زۇلۇم، ئېزىش، خورلاش.

«لاَ تُعْجِبُنِي إِقَامَةُ الرَّجُلِ الْكَرِيمِ عَلَى الضَّيْمِ الَّذِي لاَ يَرْضَاهُ»: ئالىيجاناب ئادەمنىڭ خورلۇققا چىداپ تۇرۇشى ھەيران قالارلىق ئەمەس.

ضَيْوَنٌ ج ضَيَاوِنُ: ئەركەك مۈشۈك.

ضَيَّعَ يُضَيِّعُ تَضْيِيعًا الشَّيْءَ: يوقاتتى، قولدىن بەردى، زايە قىلدى.

ضَيَّعَهُ: سەل قارىدى، بىپەرۋالىق قىلدى؛ ۋەيران قىلدى، ھالاك قىلدى؛ بۇزۇپ قويدى.

ضَيَّعَ مِنْهُ: قولدىن بېرىپ قويدى، قولدىن كەتكۈزۈپ قويدى.

ضَيَّعَ حَقَّهُ: ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلدى.

«أَعْجَزُ النَّاسِ مَنْ عَجِزَ عَنْ إِكْتِسَابِ الإِخْوَانِ وَ أَعْجَزُ مِنْهُ مَنْ ضَيَّعَ مَنْ ظَفَرَ بِهِ مِنْهُمْ»: كىشىلەرنىڭ ئەڭ ئاجىزى دوست تېپىشتىن ئاجىز كەلگەن ئادەم، بار دوستلىرىنى قولدىن چىقىرىپ قويغان ئادەم ئۇنىڭدىنمۇ ئاجىز ئادەمدۇر.

ضَيَّفَ يُضَيِّفُ تَضْيِيفًا: مېھمان قىلدى، كۈتۈۋالدى.

«فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا» «قرآن»: ئۇ ئىككىسى بىللە مېڭىپ بىر شەھەرگە يېتىپ كەلدى، شەھەر ئاھالىسىدىن تاماق سورىدى، شەھەر ئاھالىسى ئۇلارنى مېھمان قىلىشتىن باش تارتتى.

ضَيَّفَ الرَّجُلُ: قىڭغىر يولغا ماڭدى.

ضَيَّقَ يُضَيِّقُ تَضْيِيقًا: تارايتتى، قىسقارتتى.

ضَيَّقَ الْخِنَاقَ عَلَى فُلاَنٍ: ئەزدى، بوزەك قىلدى، زۇلۇم قىلدى.

ضَيَّقَ عَلَى الْعَدُوِّ: دۈشمەننى قورشىۋالدى.

ضَيَّقَ عَلَيْهِ: قىستى، سىقتى.

هَذَا الْحِذَاءُ ضَيَّقَ عَلَيْهِ: بۇ ئاياغ ئۇنىڭغا كىچىك كېلىپ قالدى.

ضَيَّقَ الْفَجْوَةَ بَيْنَهُمَا: ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى پەرقنى ئازايتتى.

«حَاوَلَتِ السَّلْطَاتُ أَنْ تُضَيِّقَ الْخِنَاقَ عَلَى الْعَنَاصِرِ الْمُعَارِضَةِ»: ھۆكۈمران دائىرىلەر قارشى كۈچلەرنى بېسىشقا ئۇرۇندى.

ضَيِّقٌ: تار، چەكلىك.

ضَيِّقُ الْعَقْلِ: كالتە پەم.

ضَيِّقُ الْخُلُقِ: چۇس، تېرىككەك، ئاچچىقى يامان.